

DECIZIA nr.907
din 16 decembrie 2020

**asupra obiecției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.7 alin.(1) lit.e),
introduse prin articolul unic al Legii pentru modificarea art.7 din Legea
educației naționale nr.1/2011**

Publicată în Monitorul Oficial nr.68 din 21.01.2021

Valer Dorneanu	- președinte
Cristian Deliorga	- judecător
Marian Enache	- judecător
Daniel-Marius Morar	- judecător
Mona-Maria Pivniceru	- judecător
Gheorghe Stan	- judecător
Livia-Doina Stanciu	- judecător
Elena-Simina Tănăsescu	- judecător
Varga Attila	- judecător
Marieta Safta	- prim-magistrat-asistent

1. Pe rol se află soluționarea obiecției de neconstituționalitate referitoare la Legea pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011, formulată de Președintele României.

2. Sesizarea a fost întemeiată pe dispozițiile art.146 lit.a) teza întâi din Constituție, ale art.11 alin.(l) lit.A.a) și ale art.15 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, a fost înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.3906 din 10 iulie 2020 și constituie obiectul Dosarului nr.959A/2020.

3. **În motivarea obiecției de neconstituționalitate** se susține, în esență, că legea criticată - prin care sunt interzise în unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară, activitățile în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași, contravine prevederilor constituționale ale art.1 alin.(3), alin.(4) și alin.(5), referitoare la statul de drept, principiul separației puterilor în stat, respectiv la respectarea Constituției și a legilor, ale art.16 alin.(1) referitoare la principiul egalității cetățenilor în fața legii în coroborare cu cele ale art.32 privind asigurarea accesului la învățătură și cu cele ale art.49 privind protecția copiilor și a tinerilor, ale art.20 alin.(2) privind prioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor fundamentale ale omului, ale art.29 privind libertatea conștiinței, ale art.30 alin.(1) și alin.(2) referitoare la libertatea de exprimare și la interzicerea cenzurii, ale art.32 alin.(6) referitoare la autonomia universitară, precum și ale art.61 alin.(1) teza a doua, conform cărora Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării, pentru motivele expuse, în esență, în continuare.

Susținerile referitoare la încălcarea art.29 din Constituție privind libertatea conștiinței

4. Se consideră că soluția Parlamentului de a impune prin lege ce activități, teorii sau opinii și cu ce scop se pot constitui acestea în activități educative care să poată fi desfășurate în unitățile de învățământ și, prin urmare, ce discipline se pot studia în mediul școlar sau academic contravine libertății individuale de conștiință, întrucât, prin această formă, dispoziția normativă este de natură să îngreuească libertatea de gândire și a opiniilor. Norma, prin ea însăși, reprezintă o condiționare de natură legală a libertății gândirii și a opiniilor, deoarece aceasta realizează întocmai o interpretare pe cale legislativă a scopului/finalității procesului de gândire. Or, libertatea conștiinței se manifestă potrivit propriului discernământ al individului.

5. Obligativitatea dispozițiilor lit.e) a alin.(1) al art.7 din Legea nr.1/2011, așa cum sunt acestea prevăzute de legea criticată, este opozabilă nu numai furnizorilor de educație, ci și destinatarilor actului educațional. Astfel, interzicerea pentru personalul didactic și pentru elevi și studenți, în toate spațiile de învățământ, a activităților care au ca scop distribuirea unor teorii sau opinii privind identitatea de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași, reprezintă *eo ipso* o problemă de natură a genera nerespectarea libertății conștiinței, câtă vreme aceste dispoziții determină obligații în sensul predării/urmării unor cursuri/discipline având ca obiect o anumită teorie/opinie cu un rezultat/scop contrar convingerilor fiecărui individ.

6. Se mai arată că, potrivit art.29 alin.(1) și (2) din Constituție, individul se bucură de libertatea neîngrădită a gândirii și a opiniilor, libertatea conștiinței fiind garantată. Curtea Constituțională, prin

Decizia nr.669 din 12 noiembrie 2014, a statuat că aceasta „conferă consistență liberei dezvoltări a personalității umane ca valoare supremă garantată de art.1 alin.(3) din Legea fundamentală.” Potrivit dispozițiilor art.29 alin.(1) teza finală din Legea fundamentală, „*Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrară convingerilor sale*” și, conform prevederilor art.29 alin.(6) din Constituție, „*Părinții sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine*”. Cu privire la aceste prevederi constituționale, prin aceeași decizie menționată mai sus, instanța constituțională a constatat că „Legea fundamentală garantează părinților dreptul la îngrijirea și educarea copiilor lor și cuprinde dreptul la educarea religioasă. (...) Însă acest drept de educare nu aparține exclusiv părinților, statul, căruia i s-a încredințat controlul asupra întregului sistem școlar, asumându-și în mod autonom și concurent o misiune proprie de educare, corelativă cu cea a părinților. Rezultă că, pe de o parte, există o obligație negativă a statului de a nu interveni în formarea sau aderarea la o convingere sau credință religioasă, iar, pe de altă parte, există și obligația pozitivă potrivit căreia, în măsura în care persoana se manifestă în sensul studierii sau receptării învățăturilor unui anumit cult sau credință religioasă, să creeze cadrul legislativ și instituțional necesar exercitării drepturilor prevăzute de art.29 și art.32 din Constituție. Însă, în niciun caz o persoană nu poate fi pusă *ab initio* în situația de a-și apăra sau proteja libertatea conștiinței, pentru că o asemenea abordare ar contraveni obligației negative a statului, care, în virtutea acestei obligații, nu poate impune studierea religiei”. Se apreciază că aceste considerente se pot aplica, *mutatis mutandis*, la orice situație legată de asigurarea libertății de gândire și a opiniilor, indiferent dacă aceasta este sau nu în scop educativ, potrivit propriilor convingeri, atâta vreme cât se manifestă în spirit de toleranță și de respect reciproc.

7. Având în vedere dispozițiile art.29 alin.(2) din Constituție, potrivit cărora statul garantează libertatea conștiinței, care trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc, întregul sistem educațional trebuie să fie deschis pentru idei, opinii și valori, statul trebuind să se abțină de la adoptarea unor soluții legislative care pot fi interpretate ca lipsite de respect față de convingerile persoanelor, respectiv ale părinților sau ale tutorilor legali. În acest sens sunt și dispozițiile art.2 alin.(3) din Legea nr.1/2011, potrivit cărora idealul educațional al școlii românești constă în dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane, în formarea personalității autonome și în asumarea unui sistem de valori care sunt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial, pentru participarea cetățenească activă în societate, pentru incluziune socială și pentru angajare pe piața muncii. De aceea, în organizarea activităților de învățământ, statul trebuie să vegheze la respectarea acestor libertăți, consacrand posibilitatea elevilor/studentilor majori de a participa la studierea anumitor discipline, teorii sau opinii ori de a înțelege sau gândi un anumit concept, respectiv rezultat, potrivit propriei lor convingeri.

8. Se invocă jurisprudența Curții Constituționale referitoare la libertatea de conștiință și, respectiv, libertatea de conștiință religioasă prin care s-a statuat că acestei libertăți îi este atribuit imperativul toleranței, în special în relație cu demnitatea umană garantată de art.1 alin.(3) din Legea fundamentală, ce domină ca valoare supremă întregul sistem de valori. Având în vedere acest motiv, instanța constituțională a afirmat că acesta exclude, de principiu, ca activitățile și comportamentele ce izvorăsc dintr-o anumită atitudine sau credințe ori din convingeri filozofice non-religioase să fie supuse sancțiunilor pe care statul le prevede pentru un asemenea comportament indiferent de motivele de credință ale persoanei în cauză (Decizia nr.669 din 12 noiembrie 2014). Prin urmare, orice constrângere a persoanei în manifestarea unei opinii, teorii, cu atât mai mult o constrângere de natură legală, contravine libertății conștiinței consacrate de Constituție.

Susținerile privind încălcarea prevederilor constituționale ale art.16 alin.(1) referitoare la principiul egalității cetățenilor în fața legii, în coroborare cu cele ale art.32 privind asigurarea accesului la învățătură și cu cele ale art.49 privind protecția copiilor și a tinerilor

9. Se apreciază că prin impunerea unei condiții în sensul arătat, legea supusă controlului Curții Constituționale este de natură să determine excluderea din sfera beneficiarilor dreptului la educație a celor care ar dori studierea teoriei/opinieii identității de gen, circumstanțiată însă, în mod subiectiv, de către legiuitor, în funcție de modul în care aceasta este înțeleasă. Dispozițiile nou- introduse prin legea criticată nu-și găsesc nicio justificare obiectivă și rezonabilă, iar respectarea acestor condiții, impuse sub această formă, este dificilă, aproape imposibil de realizat de către destinatarii săi.

10. Mai mult decât atât, legea criticată condiționează accesul la educație prin impunerea unor constrângeri în manifestarea unei teorii/opinieii expres prevăzută prin lege, atât pentru beneficiari, cât și pentru furnizorii de educație. Or, această limitare a exercițiului unor drepturi personale în considerarea unor drepturi colective și interese publice reprezintă o ingerință în realizarea drepturilor garantate de art.29 și art.30 din Legea fundamentală și de art.8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care nu respectă principiul proporționalității între măsurile luate și interesul public ocrotit. Respectarea acestui principiu este o cerință imperativă în cazurile de restrângere a exercițiului unor drepturi sau al

unor libertăți, iar măsura de restrângere trebuie să fie în acord cu situația care a determinat aplicarea ei și, totodată, să înceteze odată cu dispariția cauzei care a determinat-o, sens în care se invocă Decizia Curții Constituționale nr.657 din 8 noiembrie 2016 și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, prin care aceasta din urmă a statuat că scopul Convenției constă în protejarea unor drepturi concrete și efective, nu teoretice sau iluzorii.

Susținerile privind încălcarea prevederilor art.32 alin.(6) din Constituție referitoare la autonomia universitară

11. Invocându-se principiul autonomiei universitare, jurisprudența Curții Constituționale, documente internaționale din domeniu, precum Declarația de la Bologna, semnată de către miniștrii educației din 29 de state europene, inclusiv România, care are ca scop principal crearea unui Spațiu european al învățământului superior cu luarea în considerare și respectarea autonomiei universitare, și Declarația de la Praga din 2009 a Asociației Universităților Europene, se arată că autonomia universităților presupune, în primul rând, dreptul acestora de a-și organiza singure facultățile, departamentele sau centrele de cercetare, în acord cu standardele de calitate din învățământul superior. Astfel, comunitatea universitară este îndreptățită să își stabilească misiunea proprie, strategia instituției, structura, activitățile, organizarea și funcționarea proprie, cu respectarea legislației în vigoare. În ceea ce privește misiunea asumată, în vederea îndeplinirii obiectivelor ce decurg din aceasta, instituțiile de învățământ superior trebuie să asigure criteriile și standardele de calitate, să gestioneze eficient activitățile de învățământ, de cercetare și transfer cognitiv.

12. Or, potrivit art.131 din Legea nr.1/2011, pentru îndeplinirea obiectivelor sale, orice instituție de învățământ superior poate cuprinde componente organizatorice, precum facultăți, departamente, institute, centre sau laboratoare, unități de cercetare ș.a., iar, conform alin.(2) al aceluiași articol, unitățile de cercetare pot fi înființate pe perioadă determinată și pe proiecte, care au autonomie și statute proprii. De asemenea, potrivit alineatului următor al art.131, Senatul universitar aprobă regulamentul privind activitatea profesională și calendarul activităților educaționale specifice. În același context, art.114 al Legii nr.1/2011 stabilește că orice program de studii autorizat funcționează pe principiul calității necesar pentru satisfacerea încrederii beneficiarilor direcți și indirecti din societate.

13. Față de acestea, se consideră că acțiunea Parlamentului, prin adoptarea legii supuse controlului de constituționalitate, reprezintă o ingerință în activitatea de organizare a studiilor universitare și, deopotrivă, o încălcare a autonomiei universitare. Potrivit legii deduse controlului de constituționalitate, o teorie academică devine interzisă prin lege, deci, pentru a se încadra în limitele legii, instituțiile de învățământ superior sunt împiedicate să abordeze studiul teoriei respective sau să organizeze, de exemplu, unități de cercetare cu acest obiect. Ca urmare, legea criticată împiedică realizarea obiectivelor comunității academice și, în consecință, o îndepărtează de la îndeplinirea misiunii sale asumate public, ceea ce determină nerespectarea autonomiei universitare, ca dimensiune constituțională a dreptului la învățatură prevăzut de art.32 alin.(6) din Legea fundamentală.

Susținerile privind încălcarea dispozițiilor art.30 alin.(1) și alin.(2) din Constituție referitoare la libertatea de exprimare și la interzicerea cenzurii

14. Se apreciază că adoptarea de către legiuitor a legii în forma dedusă analizei instanței constituționale echivalează cu instituirea unei cenzuri a opiniilor/teoriilor în cercetarea teoretică pe tema identității de gen. Acest lucru reprezintă, de fapt, impunerea unui anumit rezultat, a unei cunoașteri deformată în ceea ce privește materia identității de gen. Or, potrivit art.30 alin.(2) din Constituție, cenzura de orice fel este interzisă. Mai mult decât atât, norma criticată, prin modul în care va fi aplicată, va avea ca rezultat interzicerea prin lege a unei teorii academice și echivalează cu prestabilirea rezultatului cercetării științifice în materia respectivă, cu scopul ca acesta să se încadreze în limitele legale stabilite. De aceea, această normă este contrară și art.123 alin.(5) din Legea nr.1/2011, care prevede că în instituțiile de învățământ superior este asigurată libertatea cercetării, inclusiv în ceea ce privește valorificarea rezultatelor acesteia. Norma, așa cum este stabilită prin legea dedusă atenției Curții Constituționale, este de natură să impună o educație dogmatică în interiorul spectrului preuniversitar și universitar, ceea ce duce și la încălcarea principiului respectării dreptului la opinie al elevului/studentului ca beneficiar direct al sistemului de învățământ, astfel cum a fost acesta stabilit de Legea nr.1/2011. Toate aceste aspecte sunt de natură să contravină, de asemenea, și cerințelor de calitate a legii.

15. Potrivit art.10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, exercitarea libertății de opinie și a libertății de a primi sau de a comunica informații ori idei, în calitate de componente ale libertății de exprimare, ce comportă îndatoriri și responsabilități, poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora.

16. Or, atât legiuitorul constituant, prin conținutul art.30 alin.(6) și (7) din Legea fundamentală, instanța constituțională, cât și convențiile internaționale în materie au stabilit expres limitele libertății de exprimare. Drept urmare, într-o societate democratică instituirea oricăror alte limitări prin lege nu poate fi admisă.

Susținerile privind încălcarea dispozițiilor art.1 alin.(4) referitoare la respectarea principiului separației puterilor în stat și a dispozițiilor art.61 alin.(1) teza a doua din Constituție, conform cărora Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării

17. Referitor la învățământul preuniversitar, potrivit art.64 și art.65 din Legea nr.1/2011, disciplinele și domeniile de studiu sunt cuprinse în planurile cadru de învățământ care, alături de programele școlare din învățământul preuniversitar, constituie curriculumul național, care este aprobat de Ministerul Educației și Cercetării, în conformitate cu dispozițiile art.94 alin.(2) lit.e) din legea mai sus menționată. În ceea ce privește învățământul universitar, Legea nr.1/2011 stabilește la art.138 că organizarea programelor de studii este de competența instituțiilor de învățământ superior, cu respectarea legislației în vigoare, iar nomenclatorul domeniilor și al programelor de studii universitare, domeniile și programele de studii universitare acreditate sau autorizate să funcționeze provizoriu, locațiile geografice de desfășurare, numărul de credite de studii transferabile pentru fiecare program de studii universitare, formă de învățământ sau limbă de predare, precum și numărul maxim de studenți care pot fi școlarizați, propus de către agențiile de evaluare a calității care au evaluat fiecare program, se stabilesc anual prin hotărâre a Guvernului, promovată de către Ministerul Educației și Cercetării, înaintea datei de 31 martie a anului respectiv.

18. Având în vedere dispozițiile legale menționate, rezultă că stabilirea disciplinelor, domeniilor de studii, atât la nivel preuniversitar, cât și universitar, se circumscrie politicii naționale în domeniul învățământului preuniversitar, respectiv cadrului național al calificărilor, aceste atribuții aparținând exclusiv executivului, iar orice modificare a curriculumului se poate face numai în condițiile stabilite potrivit legii. Or, în cazul de față, Parlamentul impune prin lege ce activități, care propagă anumite teorii sau opinii într-un anumit scop, se pot constitui în activități educative care să fie interzise în unitățile de învățământ și, în consecință, ce discipline se pot studia în mediul școlar sau academic. Această reglementare constituie, în fapt, o modificare a curriculumului preuniversitar și universitar, care însă nu poate fi impusă și/sau realizată printr-o lege inițiată și adoptată de Parlament, ci reprezintă exercitarea unei competențe legale a executivului în materia politicii de învățământ, ce se poate realiza doar printr-un act care emană de la nivelul executivului, respectiv prin ordin al ministrului educației și cercetării sau prin hotărâre a Guvernului, după caz.

19. Parlamentul, acționând în acest fel și arogându-și competența de inițiere și adoptare a demersului legislativ, în condițiile, domeniul și cu finalitatea menționate, a acționat *ultra vires*, intrând în aria de competență a autorității executive, singura cu atribuții în domeniul sus-menționat, ceea ce contravine dispozițiilor constituționale ale art.1 alin.(4) referitoare la respectarea principiului separației puterilor în stat și ale art.61 alin.(1) teza a doua din Constituție, conform cărora Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării.

Susținerile privind încălcarea dispozițiilor art.1 alin.(3) și alin.(5) din Constituție referitoare la statul de drept și la respectarea Constituției și a legilor, precum și ale art.20 alin.(2) privind prioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor fundamentale ale omului

20. Potrivit expunerii de motive, „odată cu apariția ideologiei de gen, fenomenul prozelitismului, atât pe baza criteriului de sex cât și a celui de gen, a devenit un pericol real în sistemul de învățământ” și, „în consecință, propunerea legislativă completează enumerarea interdicțiilor cu interdicțiile prozelitismului pe baza criteriului de sex și a prozelitismului pe baza criteriului de gen.” Camera decizională a adoptat, cu modificări, legea criticată, în forma în care aceasta a fost transmisă la promulgare. Or, soluția legislativă adoptată pe calea amendamentelor introduse la Senat și care au devenit lege nu cuprinde o justificare reală socială și juridică, ci - din contră - aceasta a determinat o reglementare contradictorie, incoerentă și neinteligibilă, care alterează înțelegerea și aplicarea legii. În condițiile în care legislația în vigoare include dispoziții clare, suficiente și în concordanță cu obligațiile asumate de România ca parte semnatară a unor tratate internaționale, referitoare la domeniul materiei „identității de gen”, legea criticată indică cu atât mai mult expresia unei pure voințe politice care, în lipsa vreunui studiu de impact, a oricărei fundamentări de ordin economic, juridic și social, rămâne în sfera subiectivității. Motivarea noii soluții legislative este, de fapt, contrară unor norme în vigoare, ce au surprins o nevoie socială ce s-a bucurat deja de consacrare legislativă, nefiind legată de o nevoie socială nouă sau de perspectivă. Această tehnică de fundamentare a soluției legislative preconizate echivalează, în esență, cu lipsa motivării, contrar art.7 din Legea nr.24/2000. Se invocă în acest sens jurisprudența instanței constituționale referitoare la problematica lipsei de fundamentare temeinică a actelor normative (Decizia nr.139 din 13 martie 2019).

21. În concluzie, ținând cont atât de motivele precizate, cât și de jurisprudența constituțională în materie, obligatorie potrivit art.147 alin.(4) din Constituție, se susține că legea criticată eludează valorile statului de drept, încalcând art.1 alin.(3) din Constituție. Totodată, legea criticată conține dispoziții ce afectează calitatea și predictibilitatea sa, cu consecința încălcării prevederilor art.1 alin.(5) din Constituție. Prin adoptarea acestei soluții legislative, legiuitorul orientează rezultatul studiului/cercetării respective într-un anume sens și îi stabilește condițiile pentru a se încadra în limitele prevăzute de lege. Or, această reglementare impusă prin legea criticată echivalează cu o interpretare legislativă a unei teorii științifice, ceea ce nu poate face obiectul unei legiferări și contravine respectării rigorilor actului normativ, neputându-se identifica cu precizie rațiunea acestuia sau conduita destinatarilor acestor norme. În aceste condiții, legea dedusă controlului de constituționalitate aduce atingere principiului previzibilității și clarității normelor, așa cum acesta își găsește expresia în prevederile art.1 alin.(5) din Constituție.

22. În conformitate cu art.6 alin.(1) din Legea nr.24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative, o soluție legislativă trebuie să țină cont de cerințele corelării cu ansamblul reglementărilor interne și ale armonizării legislației naționale cu legislația comunitară și cu tratatele internaționale la care România este parte, precum și cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Or, în ciuda acestor dispoziții, legea criticată, prin norma introdusă la lit.e), vine în contradicție cu dispozițiile art.2 alin.(3) din Legea nr.1/2011, prin care este detaliat conceptul idealului educațional al școlii românești, și intră în dezacord și cu unele dispoziții ale art.3 și ale art.118 alin.(1) din același act normativ, care prevăd principiile ce guvernează învățământul preuniversitar și superior, precum și cu cele ale art.118 alin.(2) din legea amintită, potrivit căruia în învățământul superior nu sunt admise discriminări pe criterii de vârstă, etnie, sex, origine socială, orientare politică sau religioasă, orientare sexuală sau alte tipuri de discriminare, cu excepția măsurilor afirmative prevăzute de lege.

23. Astfel, analizând efectul aplicării normei, în forma stabilită la lit.e) de către legea supusă controlului de constituționalitate, acesta constă în interzicerea implicită prin lege a unor teorii la nivel preuniversitar și superior, ceea ce contravine, în mod special, dar nelimitându-se la acestea, și principiului libertății de gândire și al independenței față de ideologii, dogme religioase și doctrine politice și principiului libertății academice, astfel cum sunt prevăzute acestea de art.3 lit.n), respectiv art.3 lit.l) din Legea nr.1/2011. Potrivit dispozițiilor legii cadru a învățământului, libertatea academică este garantată prin lege. Aceasta presupune exprimarea liberă a opiniilor academice, nesuportând îngrădiri de natură ideologică, politică sau religioasă. Totodată, libertatea academică presupune obiectivitate în cunoaștere și formare științifică adecvată, universitățile având libertatea de a impune anumite standarde științifice și etice. De asemenea, personalul didactic, didactic auxiliar și de cercetare se bucură de libertatea academică, iar membrilor comunității universitare le este garantată libertatea academică, în baza căreia ei pot exprima liber opinii academice în spațiul universitar și au libertatea de predare, de cercetare și de creație, în conformitate cu criteriile de calitate academică, potrivit prevederilor art.304 alin.(3) din Legea nr.1/2011.

24. Prin urmare, se apreciază că prin modificările și completările aduse Legii nr.1/2011 de către legea supusă controlului de constituționalitate asupra prevederilor art.7 alin.(1), prin introducerea lit.e), se creează un cadru legislativ confuz, cu reglementări și condiționări diferite pentru aceeași ipoteză normativă - materia identității de gen, ceea ce afectează claritatea și predictibilitatea legii, aspect contrar cerințelor de calitate ale legii, instituite prin art.1 alin.(5) din Constituție, raportat la Legea nr.24/2000, așa cum rezultă din interpretarea dată de instanța constituțională,

25. De asemenea, se consideră că legea contravine și *Strategiei naționale privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2018-2021*, adoptată prin Hotărârea Guvernului nr.365/2018, care prevede, în anexa nr.1, la capitolul VII intitulat „Direcții de acțiune”, pct.1 – „Educația”, integrarea perspectivei de gen în manualele școlare, ca direcție de acțiune în creșterea gradului de conștientizare a copiilor și tinerilor cu privire la prevederile legale din domeniul egalității de șanse între femei și bărbați. Analizând și prevederile art.4 lit.d²) și lit.d³) din Legea nr.202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, se apreciază că legiuitorul a prevăzut o soluție legislativă în sensul delimitării prin definiție, de natură legală, a acestor două noțiuni: cea de „sex” și cea de „gen”. Ca urmare, legea determină consecințe juridice care nu se corelează cu cele ale altor dispoziții prevăzute de actele normative antereferte, ceea ce echivalează cu promovarea unor soluții normative ce se exclud reciproc. Stabilirea unor soluții juridice diferite pentru aceeași situație normativă reprezintă o contradicție de concepție a legiuitorului, care nu poate fi acceptată. Însă contradicțiile cu alte acte normative, apte să creeze incertitudine sub aspectul dispozițiilor reglementate, generează o lipsă de coerență, claritate și previzibilitate a normei legale, care este de natură să înfrângă principiul securității juridice, sub aspectul componente sale referitoare la claritatea și previzibilitatea legii, ceea ce încalcă art.1 alin.(5) din Constituție.

26. Se mai susține că legea criticată intră în contradicție și cu prevederile art.6 - *Politici sensibile la dimensiunea de gen* din Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, adoptată la Istanbul la 11 mai 2011, ratificată de România prin Legea nr.30/2016, care stabilesc că părțile se vor angaja să includă o perspectivă de gen în implementarea și evaluarea impactului dispozițiilor acestei Convenții și pentru a promova și implementa în mod efectiv politicile de egalitate între femei și bărbați și emancipare a femeilor. Totodată, potrivit art.14 - *Educație* din aceeași Convenție, părțile vor face, acolo unde este cazul, demersurile necesare pentru a include material didactic pe probleme, cum ar fi egalitatea între femei și bărbați, rolurile de gen nestereotipe, respectul reciproc, rezolvarea nonviolentă a conflictelor în relațiile interpersonale, violența de gen împotriva femeilor și dreptul la integritate personală, adaptate capacității în evoluție a elevilor, în curriculumul formal și la toate nivelurile de educație. Având în vedere aceste contradicții și ținând cont de dispozițiile art.13 din Legea nr.24/2000, actul normativ nu respectă cerințele legale privind integrarea sa în ansamblul legislației și corelarea cu tratatele internaționale la care România este parte. În același timp, față de dispozițiile art.20 alin.(2) din Constituție, legea criticată conține dispoziții neconcordante cu reglementările art.6 și art.14 din Convenția de la Istanbul, prevederi ce trebuie însă aplicate cu prioritate. De aceea, legea criticată contravine și soluției instituite de legiuitorul constituant la art.20 alin.(2) din Legea fundamentală. Cu privire la existența unor soluții legislative contradictorii, Curtea Constituțională a reținut, prin Decizia nr.1 din 10 ianuarie 2014, că se încalcă principiul securității juridice, ca urmare a lipsei de claritate și previzibilitate a normei, principiu ce constituie o dimensiune fundamentală a statului de drept, astfel cum este consacrat în mod expres prin dispozițiile art.1 alin.(3), cu raportare la dispozițiile art.1 alin.(5) din Constituție.

În considerarea argumentelor expuse, se solicită Curții Constituționale să admită sesizarea și să constate neconstituționalitatea legii criticate.

27. În conformitate cu dispozițiile art.16 alin.(3) și ale art.17 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, sesizarea a fost comunicată președinților celor două Camere ale Parlamentului și Guvernului, pentru a comunica punctele lor de vedere.

28. **Președintele Senatului** a transmis punctul său de vedere cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5524 din 22 septembrie 2020. Cu privire la obiecția de neconstituționalitate referitoare la încălcarea principiului autonomiei universitare, se arată că au importanță cel puțin două aspecte: identificarea tipurilor de „activitate” prin care s-ar intenționa răspândirea teoriei sau opiniei identității de gen și care ar fi calitatea persoanelor care ar contribui la răspândirea teoriei sau opiniei respective; stabilirea caracterului activităților care aveau ca rezultat răspândirea unei astfel de teorii sau opinii. Se arată, în acest sens, că teoria referitoare la identitatea de gen are caracter științific, interesând, din acest punct de vedere, mai multe științe sociale: psihologia, sociologia și chiar antropologia. Nu același lucru se poate afirma despre noțiunea de „opinie de gen”, la care se referă legiuitorul în același text normativ și a cărei răspândire poate fi restrânsă, fără a se afecta autonomia universitară. Se apreciază că problema de care depinde soluția instanței de contencios constituțional vizează interdicția reglementată de normele criticate, respectiv cercetarea de tip universitar și explicarea științifică a caracteristicilor teoriei de gen sau activitățile care prin natura lor nu au vocația de a pune în discuție studiul academic al unor concepte, manifestări, comportamente și opțiuni legate de identificarea biologică a sexului unei persoane, ci doar de a împiedica răspândirea unor manifestări sociale ale unui comportament sexual deviant. În opinia președintelui Senatului, critica de neconstituționalitate denotă o înțelegere greșită chiar a termenului de autonomie în general și de autonomie universitară, în special. Ideea de autonomie a unui subiect ori entități, în raport cu un alt subiect sau entitate exterioară/ un organism central, responsabil pentru modul de desfășurare în societate a ansamblului relațiilor sociale, exclude caracterul absolut al autonomiei. Principial, autonomia unei entități se acordă sau este recunoscută de o entitate exterioară superioară în grad celei care urmează să profite de acest statut și care îi permite să se organizeze și să funcționeze în mod liber. Autonomia nu se asumă. Entitatea centrală care recunoaște altei entități (altfel subordonate acesteia) un anumit grad sau statut de autonomie poate restrânge sau extinde autonomia respectivă.

29. Se arată că activitatea de învățământ este considerată o atribuție accesorie a statului, pe care acesta o recunoaște și o atribuie unei unități specializate, care nu are însă dreptul să se sustragă intereselor pe care le apără statul. Entitatea care desfășoară activitate educațională și de învățământ și beneficiază de autonomie în modul său de organizare și funcționare nu se sustrage controlului statului. Chiar Legea nr.1/2011 prevede în art.123 alin.(2) că autonomia universitară dă dreptul comunității universitare să își stabilească misiunea proprie, strategia instituțională, structura, activitățile, organizarea și funcționarea proprie, gestionarea resurselor materiale și umane, dar cu respectarea strictă a legislației în vigoare; or, legislația este stabilită de stat prin componenta sa de specialitate: Parlamentul. Rezultă, prin urmare, dreptul Parlamentului, ca entitate statală de reglementare a relațiilor sociale de interes general, să stabilească și norme restrictive în activitatea de învățământ, în vederea

apărării unor valori dezirabile în raport cu cerințele de dezvoltare și educare a tinerilor. În lumina acestor considerente, obiecția de neconstituționalitate formulată de Președintele României este lipsită de teme.

30. Cu privire la încălcarea libertății conștiinței garantate de art.29 din Constituție se arată că raportarea textului constituțional la libertatea gândirii, precum și la dreptul persoanei de a-și exprima liber opiniile pe marginea oricăror subiecte de reflecție filozofică, socială, morală etc. nu înseamnă că libertatea de a avea anumite convingeri și, mai ales, de a atrage cât mai mulți aderenți, partizani și susținători ai acesteia nu ar putea fi îngăduită de statul român, dacă aceasta ar aduce atingere valorilor sociale ocrotite de stat. În situațiile în care libertatea de conștiință, indiferent care ar fi formele acesteia, s-ar exprima în acte, măsuri, decizii ori activități care aduc atingere valorilor ocrotite de stat ori dacă acestea ar fi periclitate, intervenția legitimă a statului este pe deplin justificată. Se apreciază că este forțată raportarea interdicției reglementate de legiuitor în legea criticată la conținutul art.29 din Constituție. Mai degrabă, textul legal criticat are legătură cu concepția normativă a Adunării Constituante care stă la baza libertății constituționale de exprimare, consacrată în art.30 alin.(7) din Constituție: apărarea de către stat a moralei publice și a bunelor moravuri. În fond, activitățile ce își propun răspândirea problematicii *identității de gen*, precum și actele și manifestările sociale conexe acesteia și, mai ales, atragerea de aderenți, chiar și indirect, reprezintă aspecte ale vieții private și nu teme de studiu universitar. Pentru a fi eficiente, discuțiile, cercetările, seminarele ori conferințele pe teme ale *identității de gen* trebuie să se desfășoare într-un cadru științific, cu participarea specialiștilor și nu a unui public aflat el însuși în curs de educare și formare profesională, îndeosebi a elevilor. Altfel, ele se situează în sfera abordărilor profane, fără posibilitatea unor analize științifice, ale căror concluzii să poată fi valorificate de decidenții politici.

31. Se mai arată că există o contradicție între critica de neconstituționalitate formulată de Președintele României și sensul normativ al interdicției promovate de Parlament. Astfel, Președintele României critică textul art.7 alin.(1) lit.e) din Legea nr.1/2011, astfel cum a fost modificat în legea dedusă controlului de constituționalitate, în sensul că acesta ar fi contrar libertății de conștiință, pe motiv că ar fi vorba de impunerea unui stereotip/clișeu referitor la cercetarea (științifică, de vreme ce se desfășoară într-un cadru educațional și universitar) a unor teorii, pe când norma legală adoptată de Parlament se referă exclusiv la „activitățile în vederea răspândirii teoriei identității de gen”. Rezultă că ceea ce a urmărit Parlamentul prin modificarea alin.(1) al art.7 din Legea nr.1/2011 este interzicerea activității de răspândire (de prozelitism) a unor manifestări, opțiuni personale legate de alegerea sexului, și nu analiza ori cercetările științifice și dezbaterile teoretice pe această temă.

32. În privința criticii că actul normativ ar conține dispoziții contradictorii, neclare, imprecis formulate, ceea ce ar atrage alterarea înțelegerii și aplicării legii, și că ar fi lipsit de o fundamentare temeinică, se consideră că aprecierea clarității dispozițiilor legale este o chestiune de subiectivitate, fiecare interpret al legii având percepția sa asupra semnificativității cuvintelor folosite de legiuitor.

33. **Guvernul** a transmis punctul său de vedere cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5515 din 22 septembrie 2020, prin care se apreciază că sesizarea de neconstituționalitate este întemeiată.

34. Cu titlu prealabil, se arată că, potrivit art.30 alin.(1) din Constituție, libertatea de exprimare a opiniilor este inviolabilă, iar conform art.32 alin.(6) din Legea fundamentală, autonomia universitară este garantată. Dată fiind formularea generică utilizată, se poate ajunge, în procesul de interpretare și aplicare, la interzicerea/limitarea, *tale quale*, în spațiul educațional, a unor discuții/dezbateri având ca obiect problematica sensibilă a transgenderismului, putând intra sub incidența normei prohibitive chiar și referirile minimale ori tangențiale la acest subiect. Neîndoielnic, dezideratul protecției copiilor și tinerilor, în plan ideologic, este unul legitim, însă nu poate fi extins până în punctul în care să se afecteze, până la anihilare, drepturi și libertăți care sunt inerente într-un stat de drept, democratic. Trebuie avute în vedere, în acest context, și noile coordonate din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în problematica transsexualității. Astfel, dreptul persoanei fizice la autodeterminare a căpătat noi valențe, contururile fiind trasate prin Hotărârea din 6 aprilie 2017 în Cauza *A.P., Garçon și Nicot împotriva Franței*. Curtea a statuat că respingerea cererii celui de-al doilea și a celui de-al treilea reclamant, de modificare a stării lor civile, pe motiv că aceștia nu au stabilit caracterul ireversibil al transformării înfățișării lor, adică nu au demonstrat că suferiseră o operație de sterilizare sau un tratament medical care implica o probabilitate foarte mare de sterilitate, constituie o încălcare de către statul pârât a obligației sale pozitive de a garanta dreptul acestora la respectarea vieții lor private, fiind violat, așadar, art.8 din Convenția europeană a drepturilor omului (par. 135). Or, este cunoscut faptul că, în sistemul român de drept, de la momentul ratificării sale prin Legea nr.30/1994, Convenția europeană a drepturilor omului s-a integrat „blocului de constituționalitate”, devenind parte din dreptul intern, așa cum a statuat în mod constant și Curtea Constituțională: „(...) raportarea la oricare dintre textele sale este impusă aceluiași regim cu cel aplicabil raportărilor la dispozițiile din Legeafundamentală”. Forța juridică a Convenției (ca de altfel a oricărui tratat internațional privind

drepturile omului) este dată de dispozițiile art.20 din Constituție, care statuează, în materia drepturilor fundamentale ale omului, preeminența reglementărilor internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile. Raportat la aceste elemente, este indubitabil faptul că soluțiile novatoare din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului trebuie să facă obiectul unor dezbateri academice, inclusiv în spațiul educațional, care nu ar putea și nu ar trebui să fie calificate drept instrumente de propagandă a teoriei identității de gen, ci demersuri exclusiv științifice.

35. Referitor la sesizarea de neconstituționalitate formulată, se apreciază că este întemeiată critica referitoare la încălcarea art.29 privind libertatea conștiinței din Legea fundamentală, având în vedere și considerentele din Decizia Curții Constituționale nr.669 din 12 noiembrie 2014 (invocată în cuprinsul sesizării), prin care Curtea a statuat următoarele: „(...) pe de o parte, există o obligație negativă a statului de a nu interveni în formarea sau aderarea la o convingere sau credință religioasă, iar, pe de altă parte, există și obligația pozitivă potrivit căreia, în măsura în care persoana se manifestă în sensul studierii sau receptării învățăturilor unui anumit cult sau credință religioasă, să creeze cadrul legislativ și instituțional necesar exercitării drepturilor prevăzute de art.29 și art.32 din Constituție, însă, în niciun caz o persoană nu poate fi pusă *ab initio* în situația de a-și apăra sau proteja libertatea conștiinței, pentru că o asemenea abordare ar contraveni obligației negative a statului, care, în virtutea acestei obligații, nu poate impune studierea religiei”. Deși aceste considerente au în vedere ipoteza asigurării educației religioase, *mutatis mutandis*, ele pot fi extrapolate în orice situație legată de asigurarea libertății de gândire și a opiniilor.

36. Cât privește încălcarea art.16 alin.(1), a art.32 și a art.49 din Constituție, se apreciază că raportat la argumentele invocate în cuprinsul instrumentului de prezentare și motivare, normele juridice adoptate sunt în legătură cu realizarea dreptului la învățătură în cadrul unităților de învățământ, după cum în mod pertinent se subliniază în sesizare, fiind create premisele aplicării arbitrare, condiționat de modul subiectiv în care destinatarii normei pricep o anumită teorie/opinie. Mai mult, limitarea exercițiului dreptului fundamental la învățătură și al dreptului copiilor și tinerilor la un regim special de protecție și asistență nu satisface nici testul proporționalității, potrivit exigențelor degajate din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, nefiind asigurat justul echilibru între măsurile luate și interesul public ocrotit.

37. Având în vedere dimensiunea principiului fundamental al autonomiei universitare, astfel cum aceasta este trasată în jurisprudența Curții Constituționale, se apreciază că este întemeiată critica în sensul că soluțiile normative adoptate „reprezintă o ingerință în activitatea de organizare a studiilor universitare și, deopotrivă, o încălcare a autonomiei universitare”.

38. Sunt întemeiate și susținerile privind încălcarea art.30 alin.(1) și alin.(2) din Constituție referitoare la libertatea de exprimare și la interzicerea cenzurii în condițiile în care, în configurarea normativă adoptată de Parlament, dispoziția legală analizată creează premisele interzicerii prin lege a unei teorii științifice/academice, echivalând astfel cu instituirea unei cenzuri a opiniilor în domeniul cercetării teoretice dedicate problematicii transgenderismului. După cum s-a susținut în mod constant în doctrină, protecția libertăților este un scop major, cu atât mai important cu cât amenințările sunt uneori mai puțin vizibile, dar la fel de periculoase. Redactorii Convenției europene a drepturilor omului s-au arătat deosebit de vigilenți în ceea ce privește libertățile esențiale, precum libertatea de exprimare, libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Fundamentul esențial al unei societăți democratice, una dintre condițiile progresului, libertatea de exprimare, garantată de art.10 din Convenția europeană, presupune din partea statelor nu numai o obligație generală, negativă, de a se abține de la orice îngrădire, dar și o obligație pozitivă de a asigura caracterul pluralist al informației, transmiterea liberă prin mijloace tehnice sau orice alte forme de expresie.

39. Referitor la încălcarea art.1 alin.(4) și a art.61 alin.(1) teza a doua din Constituție, se apreciază că, așa cum în mod judicios se punctează în cuprinsul sesizării, reglementarea constituie, în realitate, o modificare a curriculumului preuniversitar și universitar, care nu poate fi însă impusă și/sau realizată prin lege, ci reprezintă „exercitarea unei competențe legale a executivului în materia politicii de învățământ”. Procedând de o asemenea manieră, Parlamentul a nesocotit principiul separației puterilor în stat, consacrat de art.1 alin.(4) din Legea fundamentală, prin depășirea prerogativelor constituționale consfințite de art.61 alin.(1).

40. Cu privire la încălcarea art.1 alin.(3) și alin.(5), precum și a art.20 alin.(2) din Constituție, se arată că, din analiza expunerii de motive, se poate constata faptul că nu este indicată o justificare reală, socială și juridică, adoptarea soluției normative analizate generând o reglementare contradictorie și incoerentă. Critica este întemeiată, în sensul că tehnica de fundamentare a soluției legislative echivalează, în esență, cu lipsa motivării, fiind nesocotite exigențele degajate din jurisprudența Curții Constituționale în materia motivării actelor normative. Totodată, prin maniera de redactare, se creează un cadru legislativ confuz, generând riscul apariției unor vicii de neconstituționalitate în raport cu

dispozițiile art.I alin.(5) privind obligativitatea respectării Constituției, a supremației sale și a legii, în componenta sa privind claritatea și previzibilitatea.

41. **Președintele Camerei Deputaților** nu a comunicat punctul său de vedere. 42. La dosar au fost depuse memoriile *Amicus curiae* în favoarea sesizării de neconstituționalitate de către: „experte și experți juriști care sunt membri sau foști membri ai rețelei europene în domeniul egalității de gen non-discriminării EELN”, sub semnătura doamnei Iustina Ionescu, membră (cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5554 din 23 septembrie 2020); „cadre didactice din mediul universitar și cercetători cu experiență consistentă în domeniul studiilor de gen și cu expertiză în sfera științelor sociale și juridice (...) institute de cercetare, asociații profesionale universitare” (transmis sub semnătura domnului Remus Pricopie, rector al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5622 din 25 septembrie 2020); Asociația ACCEPT (sub semnătura doamnei Teodora Ion – Rotaru, directoare executivă, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5623 din 25 septembrie 2020); ILGA -Europe, Transgender Europe, Central ARIE, Federația Internațională pentru Drepturile Omului, Centrul pentru Drepturile Reproductive, Asociația ACCEPT (sub semnătura doamnei Evelyne Paradis, directoare executivă ILGA-Europe, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5636 din 25 septembrie 2020); doamna Ionela Băluță, profesor univ. dr. habil. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București (cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5652 din 28 septembrie 2020); ELSA București (sub semnătura domnului Vlad-Gabriel Obreja, președinte, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5655 din 28 septembrie 2020); Asociația ACCEPT, „cu sprijinul Coaliției pentru Egalitate de Gen (...) susținut de 28 de organizații neguvernamentale (sub semnătura doamnei Teodora Roseti, directoare executivă, Asociația ACCEPT, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5686 din 29 septembrie 2020); Scrisoarea raportorilor speciali ONU (transmisă sub semnătura doamnei Teodora Ion – Rotaru, coordonatoare programe ACCEPT, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.7154 din 11 noiembrie 2020).

43. La dosar au fost depuse, de asemenea, memoriile *Amicus curiae* în sensul respingerii sesizării de neconstituționalitate de către: Alianța Familiilor din România și Asociația Pro-Vita pentru Născuți și Nenăscuți – Filiala din București (transmis de SCPA Macovei & Asociații cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5621 din 25 septembrie 2020); Asociația Medicilor Catolici din București (sub semnătura doamnei Maria Duncă-Moisin, președinte AMCB, și a doamnei Andreea Popescu „fost jurist CEDO”, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5685 din 29 septembrie 2020); Alianța Părinților (sub semnătura domnului Cristian Filip, președinte, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5740 din 30 septembrie 2020); Asociația Femina Europa (sub semnătura doamnei Anne Girault, președinte, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.6549 din 26 octombrie 2020).

44. La termenul de judecată din data de 30 septembrie 2020, Curtea a amânat pronunțarea pentru data de 28 octombrie 2020, iar apoi pentru 18 noiembrie 2020, 9 decembrie 2020 și, respectiv, 16 decembrie 2020, când a pronunțat prezenta decizie.

CURTEA,

examinând sesizarea de neconstituționalitate, punctele de vedere ale președintelui Senatului și Guvernului, raportul întocmit de judecătorul-raportor, dispozițiile criticate, raportate la prevederile Constituției, precum și Legea nr.47/1992, reține următoarele:

45. Curtea Constituțională a fost legal sesizată și este competentă, potrivit dispozițiilor art.146 lit.a) din Constituție, precum și ale art.1, art.10, art.15 și art.18 din Legea nr.47/1992, să soluționeze sesizarea de neconstituționalitate.

46. Astfel, sesizarea a fost formulată de Președintele României, titular al dreptului de sesizare a Curții Constituționale cu obiecții de neconstituționalitate, în conformitate cu prevederile art.146 lit.a) teza întâi din Constituție. Obiectul sesizării se încadrează în competența Curții, stabilită de textele mai sus menționate, acesta vizând dispoziții ale Legii pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011, adoptată de Parlament, dar nepromulgată. În ceea ce privește termenul de sesizare, se constată că, potrivit fișei legislative, legea criticată a fost adoptată în data de 16 iunie 2020 de Senat, în calitate de Cameră decizională. În 17 iunie 2020 a fost depusă la secretarul general al Senatului, pentru exercitarea dreptului de sesizare a Curții Constituționale, iar în data de 22 iunie 2020 a fost trimisă la promulgare. Sesizarea de neconstituționalitate a fost înregistrată la Curtea Constituțională în data de 10 iulie 2020, așadar, în cadrul termenului stabilit de art.77 alin.(1) din Constituție. Rezultă, așadar, că sesizarea este admisibilă sub toate cele trei aspecte ce privesc legalitatea sesizării analizate.

47. Examinând criticile de neconstituționalitate formulate, prin care se susține, în esență, că este **neconstituțională soluția legislativă prin care sunt interzise** în unitățile, în instituțiile de

învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară, **activitățile în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași**, Curtea observă că aceste critici se referă exclusiv la soluția legislativă consacrată de dispozițiile art.7 alin.(1) lit.e), introduse prin articolul unic al Legii pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011, având următorul cuprins:

„*Articol unic. - La articolul 7 din Legea educației naționale nr.1/2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.18 din 10 ianuarie 2011, cu modificările și completările ulterioare, alineatul (1) se modifică și va avea următorul cuprins:*

«*Art.7.- (1) În unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară, sunt interzise:*

(...) e) activitățile în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași.»”

48. Astfel fiind, Curtea reține ca **obiect al sesizării de neconstituționalitate** dispozițiile art.7 alin.(1) lit.e), introduse prin articolul unic al Legii pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011.

49. **Prevederile constituționale invocate** în motivarea sesizării sunt cuprinse în art.1 alin.(3), alin.(4) și alin.(5), referitoare la statul de drept, principiul separației puterilor în stat, respectiv la respectarea Constituției și a legilor, ale art.16 alin.(1) referitoare la principiul egalității cetățenilor în fața legii în coroborare cu cele ale art.32 privind asigurarea accesului la învățătură și cu cele ale art.49 privind protecția copiilor și tinerilor, ale art.20 alin.(2) privind prioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor fundamentale ale omului, ale art.29 privind libertatea conștiinței, ale art.30 alin.(1) și alin.(2) referitoare la libertatea de exprimare și la interzicerea cenzurii, ale art.32 alin.(6) referitoare la autonomia universitară, precum și ale art.61 alin.(1) teza a doua, conform căroră Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării.

50. Procedând la analiza acestor critici, Curtea reține următoarele:

Parcursul legislativ și semnificația normelor criticate. Noțiunile de „gen” și „identitate de gen”

51. Curtea constată că **dispozițiile art.7 alin.(1) lit.e) din Legea nr.1/2011**, introduse prin articolul unic al Legii pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011, **interzic** în unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară, **activitățile în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași**.

52. Potrivit expunerii de motive ce însoțește propunerea legislativă, interdicția consacrată este motivată prin afirmarea faptului că „*în ultimii ani, a apărut o nouă ideologie de gen. Conform acesteia, sexul biologic nu ar trebui să eticheteze persoanele drept «femeie» sau «bărbat», ci fiecare dintre oameni poate alege din zecile de tipuri de gen pe care îl preferă. Odată cu apariția ideologiei de gen, fenomenul prozelitismului, atât pe baza criteriului de sex, cât și a celui de gen, a devenit un pericol real în sisemul de învățământ. În consecință, propunerea legislativă completează enumerarea interdicțiilor cu interdicțiile prozelitismului pe baza criteriului de sex și a prozelitismului pe baza criteriului de gen.*”

53. **Redactarea inițială a textului propus, care se referea la interdicția prozelitismului pe baza criteriului de sex și a celui de gen, în sensul expunerii de motive, a fost păstrată în Camera Deputaților** (Camera de reflecție), fiind interzise „*e) prozelitismul pe baza criteriului de sex, astfel cum este definit prin art.4 lit.d²) în Legea nr.202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu modificările și completările ulterioare; f) prozelitismul pe baza criteriului de gen, astfel cum este definit prin art.4 lit.d³) în Legea nr.202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu modificările și completările ulterioare.*” **La Senat, în calitate de Cameră decizională, a fost modificată această redactare**, interdicția vizând problematica identității de gen și fiind reglementată la lit.e) a art.7 alin.(1) din Legea nr.1/2011, în redactarea criticată de autorul sesizării.

54. Curtea observă, totodată, că modificarea legislativă criticată vizează un text aflat în **titlul I - Dispoziții generale** al Legii educației naționale nr.1/2011, titlu care cuprinde viziunea, principiile care guvernează învățământul preuniversitar și superior, precum și învățarea pe tot parcursul vieții din România, finalitatea principală a educației, aspecte generale referitoare la finanțarea învățământului, competențele generale în privința strategiilor naționale în domeniul educației, organizarea învățământului teologic specific, precum și norme generale referitoare la **interzicerea activităților de natură a încălca normele de moralitate și orice activități care pot pune în pericol sănătatea și integritatea fizică sau psihică a copiilor și a tinerilor, respectiv a personalului didactic, didactic**

auxiliar și nedidactic, activitățile de natură politică și prozelitismul religios, violența psihologică. Prin textul nou-introdus se completează aceste reguli, care stau la baza organizării și desfășurării învățământului în România, cu o **interdicție generală a oricărei activități „în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen”**, legiuitorul înțelegând prin această opinie/teorie interzisă faptul că **„genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași”**.

55. Analizând terminologia utilizată de legiuitor, Curtea observă că, potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, cuvântul „răspândire”, atunci când se referă la idei (teorii/opinii precum în cauză), are semnificația de „a trece de la unul la altul; a deveni cunoscut unui cerc larg”. Rezultă, așadar, că **prin normele criticate este interzisă – în toate unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară – orice activitate prin care se face cunoscută teoria sau opinia potrivit căreia genul este un concept diferit de sexul biologic și cele două nu sunt întotdeauna aceleași.**

56. Ținând seama de noțiunile cuprinse în redactarea modificării legislative criticate, interdicția consacrată și rațiunea acesteia, cuprinsă în expunerea de motive în care se reține că, **„în ultimii ani, a apărut o nouă ideologie de gen”**, Curtea va proceda la analiza cadrului normativ național pentru a identifica dacă și cum sunt reflectate la nivel normativ noțiunile de „gen”/„identitate de gen” utilizate de legiuitor.

57. Astfel, examinând **dispozițiile constituționale**, se constată că noțiunile de „gen”/„identitate de gen” nu apar reglementate ca atare. Constituția României folosește forma masculin plural în mai multe situații, precum: cetățeni/cetățenii (art.4, art.15, art.16), alegători (art.81), candidați (art.37), sau masculin singular – cetățeanul (art.19). Constituția se referă la „femei” și „bărbați” (a se vedea art.16), dar utilizează și termeni neutri precum „persoana” (persoana fizică - art.26) sau „persoanele” (persoanele fizice și juridice - art.35), sensul fiind unul generic, fără conotația de gen. Funcțiile oficiale nu sunt feminizate, fiind utilizate formule precum „senatori” și „deputați” (de exemplu, art.90). **Constituția nu cuprinde nicio distincție de natură a califica apartenența la sexul feminin (sau masculin) pe criterii biologice sau de altă natură.** Art.16 coroborat cu art.4 din Legea fundamentală **consacră egalitatea formală, indiferent de sex.**

58. **Legea nr.287/2009 - Codul civil**, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.505 din 15 iulie 2011, care cuprinde regulile ce constituie dreptul comun care guvernează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale dintre persoane, ca subiecte de drept civil, stabilește în art.30- **Egalitatea în fața legii civile** că **„Rasa, culoarea, naționalitatea, originea etnică, limba, religia, vârsta, sexul sau orientarea sexuală, opinia, convingerile personale, apartenența politică, sindicală, la o categorie socială ori la o categorie defavorizată, averea, originea socială, gradul de cultură, precum și orice altă situație similară nu au nicio influență asupra capacității civile.”** Codul civil nu face nicio referire la situația persoanelor transsexuale, însă **legislația română reglementează efecte juridice ale schimbării sexului** prin art.4 alin.(2) lit.l) din **Ordonanța Guvernului nr.41/2003 privind dobândirea și schimbarea pe cale administrativă a numelor persoanelor fizice, potrivit cărora „(2) Sunt considerate ca întemeiate cererile de schimbare a numelui în următoarele cazuri: l) când persoanei i s-a încuviințat schimbarea sexului prin hotărâre judecătorească rămasă definitivă și irevocabilă și solicită să poarte un prenume corespunzător, prezentând un act medico-legal din care să rezulte sexul acesteia.”**

59. **Legea nr.202/2002** privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.326 din 5 iunie 2013, **distinge între noțiunile de „sex” și „gen” prin dispozițiile art.4 lit.d²) și d³)**, introduse prin art.l pct.3 din Legea nr.229/2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.749 din 7 octombrie 2015, având următorul cuprins:

„d²) prin sex desemnăm ansamblul trăsăturilor biologice și fiziologice prin care se definesc femeile și bărbații;

d³) prin gen desemnăm ansamblul format din rolurile, comportamentele, trăsăturile și activitățile pe care societatea le consideră potrivite pentru femei și, respectiv, pentru bărbați.”

60. Definiția noțiunii de „gen” apare și în **Convenția Consiliului European privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice**, adoptată la Istanbul la 11 mai 2011, ratificată prin **Legea nr.30/2016**, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.224 din 25 martie 2016. Astfel, potrivit art.3 lit.c) din Convenție, **„În scopul prezentei convenții: (...) c) «gen» va însemna rolurile construite social, comportamentele, activitățile și însușirile pe care o societate dată le consideră adecvate pentru femei și bărbați.”** Art.12 din Convenție instituie o serie de obligații generale, între care, la pct.1: **„Părțile vor lua măsurile necesare pentru a promova schimbările în modelele sociale și culturale de comportament al femeilor și bărbaților, în vederea eradicării prejudecăților, obiceiurilor, tradițiilor și a altor practici care sunt bazate pe ideea de inferioritate a femeilor sau pe roluri stereotipe pentru femei și bărbați”**. În raport cu această viziune se

configurează obligațiile statelor, între care și aceea de promovare a schimbărilor sociale și culturale și de eradicare a prejudecăților și altor practici bazate pe discriminarea între bărbați și femei și pe „stereotipiile de gen”.

61. Față de cele arătate, rezultă că, încă din 2003, **sistemul normativ național reglementa obligații ale statului de natură administrativă pentru situațiile în care o persoană procedează la schimbarea sexului. Aceasta presupune, implicit, acceptarea din punct de vedere legal/juridic a percepției sexului nu ca un simplu „dat” biologic, ci ca un element de identitate și, respectiv, de identificare socială.** Fără îndoială, pentru o persoană care alege o astfel de schimbare, sexul biologic nu corespunde cu identitatea sexuală percepută de aceasta, **cele două nefiind întotdeauna aceleași**, contrar ideii pe care o avansează interdicția consacrată prin textul de lege criticat.

62. Această concepție este reflectată și de dispozițiile **Legii nr.287/2009 - Codul civil**, care au în vedere, prin conceptul de „orientare sexuală”, elemente de **identitate sexuală, astfel cum sunt percepute de individ, iar nu exclusiv caracterele biologice care definesc sexul.** Recunoașterea prin lege a diferențelor de orientare sexuală și a schimbării de sex presupune, implicit, recunoașterea de către legiuitor a faptului că sexul biologic nu este perceput deopotrivă ca gen de toți indivizii și că **identitatea de gen este diferită de sexul biologic.**

63. **Componenta socială a sexului/sexualității și viziunea/distincția dintre biologic/psihologic, contrară stereotipurilor impuse social sunt clar conturate** la nivel legislativ în anul 2015, prin modificarea **Legii nr.202/2002** privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați. Astfel, **Legea nr.202/2002 definește noțiunile de „sex” și „gen”, distincție întărită prin definiția „genului” din Convenția de la Istanbul**, ratificată un an mai târziu prin **Legea nr.30/2016.**

64. În raport cu această evoluție normativă, Curtea reține că **noțiunea de „gen” are o sferă mai largă decât cea de „sex”/sexualitate în sens strict biologic, întrucât încorporează elemente complexe de natură psihosocială.** Astfel, dacă noțiunea de „sex” este circumscrisă caracterelor biologice care marchează deosebirea dintre bărbați și femei, **noțiunea de „gen” se referă la un ansamblu de trăsături psihologice și socioculturale.** Această din urmă noțiune cuprinde elemente de identitate socială a individului, evolutive în corelație cu evoluția societății și reevaluarea continuă a interpretării principiului egalității și nediscriminării pe criteriul sexului. Identitatea de gen implică și rolurile sociale asigurate cutumiar și discriminările bazate pe criteriul sexului/genului. Conștientizarea apartenenței sexuale a individului apare astfel ca o componentă în cadrul identificării de gen, însă factorii biologici sunt completați de cei sociali, identitatea de gen incluzând-o pe cea sexuală și adaptând-o solicitărilor sociale. Statul român a consacrat legislativ această viziune/abordare, asumându-și obligații ce vizează, în esență, combaterea stereotipurilor de gen și realizarea efectivă a principiului egalității și nediscriminării.

65. În mod corespunzător acestei evoluții normative, **jurisprudența Curții Constituționale reflectă schimbările intervenite în timp în privința rolurilor sociale atașate femeilor și bărbaților și îndepărtarea de stereotipiile de gen.** Un exemplu concludent în acest sens îl constituie cauzele referitoare la vârsta de pensionare a femeilor și a bărbaților sau cele referitoare la reglementarea concediului pentru îngrijirea copilului.

66. Astfel, în anul 1995, Curtea reținea că **„datorită imperativelor legate de creșterea și educarea copiilor, îndeosebi în primii ani, sarcinilor sporite ce revin femeilor în gospodărie, lipsei unor modalități sociale și economice larg accesibile, în perioada actuală de tranziție, care să le degreveze de aceste obligații, precum și altor aspecte care îngreunează ascensiunea lor profesională (concedii de maternitate, concedii postnatale, concedii pentru îngrijirea copilului bolnav, interdicțiile cu scop de protecție de a lucra în anumite condiții etc.), precum și altor împrejurări, femeile sunt în situații ce le dezavantajează față de bărbați”,** ceea ce **justifica, prin prisma principiului egalității, instituirea de vârste diferite de pensionare** (Decizia nr.107 din 1 noiembrie 1995, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.85 din 26 aprilie 1996).

67. În anul 2010 însă, cu privire la aceeași problemă, instanța de contencios constituțional a constatat că **„tradițiile culturale și realitățile sociale sunt încă în stadiu de evoluție către asigurarea unei egalități faptice reale între sexe, astfel încât nu se poate ajunge la concluzia că, în prezent, condițiile sociale din România pot fi considerate ca susținând o egalitate absolută între bărbați și femei. Cu toate acestea, pași importanți au fost făcuți.** Un exemplu îl constituie **extinderea dreptului la concediu pentru creșterea copilului și la bărbați, inclusiv în domeniul militar, relevantă fiind în acest sens Decizia nr.90 din 10 februarie 2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.245 din 24 martie 2005. Pentru aceste motive, creșterea vârstei de pensionare a femeii până la 65 de ani a fost prevăzută a se realiza pe parcursul a 15 ani, timp în care se preconizează că, în România, condițiile sociale vor suferi schimbări semnificative.”** (Decizia nr.1.237 din 6 octombrie 2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.785 din 24 noiembrie 2010). Curtea a observat, în același context, **„modificările firești ce apar în societate sub**

aspectul mentalităților, al culturii, educației și cu privire la tradiții”, reținând că „**prevederea unui tratament egal între sexe apare tot mai necesară în contextul curentului european care impune statelor alinierea la standardele unui tratament egal, nediscriminatoriu între bărbați și femei.**” (în același sens a se vedea și Decizia nr.387 din 5 iunie 2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.642 din 24 iulie 2018)

68. Se observă, astfel, considerentele care abordează percepția socială tradițională, strâns atașată semnificației biologice a sexului - ce pare a orienta covârșitor soluția pronunțată în anul 1995, respectiv considerentele care pun în valoare evoluțiile sociale în sensul îndepărtării de stereotipiile de gen, ca efect al schimbării/acceptării schimbării rolurilor sociale ale femeilor și bărbaților sub influența factorilor evidențiați de Curte în raționamentul său.

69. Problematika genului/identității de gen a format, de asemenea, obiectul a **numeroase cauze pe rolul Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO)**, chiar dacă, similar Constituției României, **Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nu reglementează expres aceste noțiuni.** Lipsa unor norme exprese în sensul arătat nu a împiedicat însă CEDO să statueze asupra conceptelor menționate, să constate evoluțiile sociale sub acest aspect, cu consecința reținerii, în mod corespunzător, de obligații ale statelor, în special cu referire la principiul egalității și respectarea dreptului la viață privată (care cuprinde în sfera sa și identitatea de gen a persoanei).

70. Astfel, **CEDO a afirmat că egalitatea de gen este un obiectiv major în statele membre ale Consiliului European**, reținând, de exemplu, în Hotărârea din 22 martie 2012 pronunțată în Cauza *Konstantin Markin împotriva Rusiei*, pct.127, că „**avansarea/dezvoltarea egalității de gen este astăzi un obiectiv major în statele membre ale Consiliului European și ar trebui prezentate motive foarte importante înainte ca o astfel de diferență de tratament să fie considerată compatibilă cu Convenția.** (...). În special, **referințele la tradiții, presupuneri generale sau atitudini sociale predominante într-o anumită țară sunt o justificare insuficientă pentru o diferență de tratament pe motive de sex.** (...).”

71. Jurisprudența privind egalitatea de gen a CEDO cuprinde o varietate de aspecte juridice, precum **cazurile în care femeile sunt victime ale violenței** (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 28 mai 2013 în Cauza *Eremia împotriva Republicii Moldova*, în care CEDO a statuat că nerespectarea de către autorități a obligației de a proteja reclamantele reflectă faptul că nu apreciau gravitatea actelor de violență împotriva femeilor, iar neluarea în considerare de către autorități a problemei violenței împotriva femeilor constituie un tratament discriminatoriu pe criterii de sex, care încalcă articolul 14 coroborat cu articolul 3 din Convenția europeană a drepturilor omului), **încadrarea în muncă și concediul pentru creșterea copilului** (a se vedea, de exemplu, Cauza *Konstantin Markin împotriva Rusiei*, precitată, unde CEDO a constatat că bărbații se aflau într-o situație similară cu cea a femeilor în ceea ce privește concediul pentru creșterea copilului), **condițiile de vârstă în ceea ce privește exercitarea dreptului la prestații sociale** (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 17 februarie 2011 pronunțată în Cauza *Andrle împotriva Republicii Ceha*, unde reclamantul s-a plâns de faptul că, spre deosebire de situația femeilor, nu exista o scădere a vârstei de pensionare pentru bărbații care au crescut copii, iar guvernul ceh a susținut că această diferență de tratament se datora situației din vechiul sistem comunist, în care femeile cu copii aveau obligația de a lucra cu normă întreagă, precum și de a avea grijă de copii și de a avea grijă de gospodărie, măsura urmărind să compenseze această povară dublă asupra femeilor), **dispozițiile naționale privind alegerea prenumelui și transmiterea numelui de familie al părinților către copiii lor** (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 7 ianuarie 2014 pronunțată în Cauza *Cusan și Fazzo împotriva Italiei*, în care s-a constatat că o normă care nu permite unui cuplu căsătorit să dea copiilor lor numele de familie al mamei este discriminatorie față de femei), **actele de violență homofobe** (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 12 aprilie 2016 în Cauza *M.C. și A.C. împotriva României*, unde CEDO a constatat că autoritățile nu au luat în considerare posibilele motive discriminatorii în anchetarea unui atac homofob).

72. Un alt domeniu al identității de gen, foarte semnificativ în privința evoluțiilor, deopotrivă la nivel jurisprudențial și al legislațiilor naționale, se referă la **situația persoanelor transsexuale.** Jurisprudența CEDO s-a dezvoltat în acest sens de la considerentele Curții în sensul că este conștientă „de gravitatea problemelor care afectează transsexualii și de suferința lor” și recomandarea de „examinare constantă a măsurilor corespunzătoare, având în vedere în special evoluția științei și a societății” (pct.47 din Hotărârea din 17 octombrie 1986 pronunțată în Cauza *Christine Goodwin Rees împotriva Regatului Unit*), la constatarea încălcării art.8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie) din Convenție într-o cauză având ca obiect recunoașterea persoanelor transsexuale (a se vedea din Hotărârea din 25 martie 1992 pronunțată în Cauza *B. împotriva Franței*) unde, observând că în Franța multe acte oficiale au scos la iveală „o discrepanță între sexul legal și sexul aparent al unui transsexual” (art.59 din hotărâre), care apărea și în actele aferente contribuțiilor sociale și în statul de salarii, CEDO

a hotărât că refuzul de a modifica registrul de stare civilă în privința sa a pus-o pe reclamantă „într-o situație cotidiană care nu era compatibilă cu respectul datorat vieții sale private”.

73. Aceste considerente sunt reluate în cauze ulterioare, precum Hotărârea din 30 iulie 1998 pronunțată în Cauza *Sheffield și Horsham împotriva Regatului Unit*, unde Curtea a reafirmat că „domeniul trebuie să fie reexaminat permanent de către statele contractante” (pct.60 din hotărâre), în contextul „extinderii acceptării fenomenului și a recunoașterii de către societate a problemelor pe care le pot întâmpina transsexualii operați”, în Hotărârea din 11 iulie 2002 pronunțată în cauza *Christine Goodwin împotriva Regatului Unit* (Marea Cameră), unde Curtea a hotărât că a fost încălcat art.8 din Convenție, reținând o tendință internațională clară și continuă către o mai mare acceptare socială a transsexualilor și către recunoașterea juridică a noii identități sexuale a transsexualilor operați. În Hotărârea din 12 iunie 2003 pronunțată în Cauza *Van Kück împotriva Germaniei*, CEDO a reținut, între altele, că identitatea sexuală este unul dintre aspectele cele mai intime ale vieții private a persoanei, în Hotărârea din 10 martie 2015 pronunțată în Cauza *Y. Y. împotriva Turciei*, a reiterat în special faptul că posibilitatea transsexualilor de a se bucura pe deplin de dreptul la dezvoltare personală și integritate fizică și morală nu poate fi considerată o problemă controversată, iar în Hotărârea din 11 octombrie 2018 în Cauza *S. V. împotriva Italia 2018*, CEDO a constatat o încălcare a articolului 8 din Convenție, reținând, între altele, rigiditatea procesului judiciar de recunoaștere a identității de gen a persoanelor transgender, în vigoare la momentul respectiv, care a plasat reclamantul – al cărui aspect fizic, precum și identitatea socială erau de mult timp de sex feminin – pentru un termen nerezonabil într-o situație anormală, inspirându-i sentimente de vulnerabilitate, umilință și anxietate. În același sens poate fi reținută și Hotărârea din 17 ianuarie 2019 în Cauza *X împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, prin care CEDO a constatat că circumstanțele cauzei dezvăluie lacune legislative și deficiențe grave privind recunoașterea identității sale care, pe de o parte, lasă reclamantul într-o situație de incertitudine în legătură cu viața sa privată și, pe de altă parte, au consecințe negative pe termen lung asupra sănătății sale mintale.

74. Deopotrivă în temeiul **dreptului Uniunii Europene (UE)**, promovarea egalității de gen și combaterea discriminării pe criterii de sex sunt problematice dezvoltate atât la nivel normativ, cât și juridic. Astfel, potrivit **Tratatelor UE**, protecția împotriva discriminării bazate pe sex a fost și a rămas o funcție fundamentală a Uniunii Europene, iar egalitatea de gen este o „valoare fundamentală” (articolul 2 din TUE) și un „obiectiv” (articolul 3 din TUE) al Uniunii. Gradul de acceptare a importanței sociale și economice a asigurării egalității de tratament a fost întărit prin poziția centrală pe care a primit-o în Carta drepturilor fundamentale a UE.

75. În același sens, **Directiva 2006/54/CE** a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă (reformă) stabilește la pct.2 că „*egalitatea între bărbați și femei este un principiu fundamental al dreptului comunitar, în temeiul articolului 2 și al articolului 3 alineatul (2) din tratat, precum și al jurisprudenței Curții de Justiție. În conformitate cu articolele din tratat menționate, egalitatea între bărbați și femei constituie o „misiune” și un „obiectiv” al Comunității, iar aceasta are obligații pozitive de a o promova în toate acțiunile sale*”. Potrivit pct.3 din aceeași Directivă, „*Curtea de Justiție a considerat că domeniul de aplicare al principiului egalității de tratament între bărbați și femei nu poate fi redus numai la discriminarea pe criteriul apartenenței la un sex sau la altul. Având în vedere obiectul său și natura drepturilor pe care tinde să le apere, acest principiu se aplică în egală măsură discriminărilor care își au originea în schimbarea sexului unei persoane*.” Un alt exemplu relevant în materie îl constituie **Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012** de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI, care protejează persoanele lesbiene, gay, bisexuale, transgen și intersexuale (LGBTI) împotriva infracțiunilor motivate de ură. Aceasta include criteriile **orientare sexuală, identitate de gen și exprimare a genului în recunoașterea drepturilor victimelor**, contribuind la garantarea faptului că victimele afectate de o infracțiune din cauza prejudcăților sau din motive de discriminare beneficiază de informații, sprijin și protecție adecvate.

76. **Conchizând, Curtea reține că evoluțiile normative la nivel național, al Consiliului Europei, al UE, reflectate în jurisprudența Curții Constituționale, CEDO, Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), susțin și evidențiază faptul că identitatea de gen/egalitatea de gen reprezintă mai mult decât sexul biologic/diferențele biologice, combătând, din această perspectivă, stereotipiile de gen atașate abordării tradiționale a rolurilor femeii și bărbatului în societate.** Statul român și-a asumat, de aproape două decenii, prin norme exprese, această viziune, România fiind racordată la evoluțiile internaționale în materie prin dispozițiile art.20 din Constituție, care stabilesc prioritatea celor mai înalte standarde de protecție a drepturilor fundamentale.

77. Acesta este, în esență, contextul național și european în care s-a adoptat recent legea cuprinzând norma criticată, prin care se stabilește că în toate spațiile de învățământ este interzis să se facă în orice fel cunoscută ideea/teoria potrivit căreia identitatea de gen este diferită de sexul biologic. Cu alte cuvinte, stereotipiile de gen apar ridicată la rang de lege (în spațiile unde se desfășoară procesul de învățământ), fiind sancționate opiniile contrare. Soluția legislativă cu acest conținut este considerată contrară normelor constituționale invocate în motivarea sesizării, ce urmează a fi analizate în ordinea cuprinsă în sesizare.

Susținerile referitoare la încălcarea art.29 din Constituție privind libertatea conștiinței

78. Potrivit autorului sesizării, interzicerea pentru personalul didactic și pentru elevi și studenți, în toate spațiile de învățământ, a activităților care au ca scop răspândirea unor teorii sau opinii privind identitatea de gen, înțelege că teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași, reprezintă *eo ipso* o problemă de natură a genera nerespectarea libertății conștiinței, câtă vreme aceste dispoziții determină obligații în sensul predării/urmării unor cursuri/discipline având ca obiect o anumită teorie/opinie cu un rezultat/scop contrar convingerilor fiecărui individ.

79. Curtea constată că aceste susțineri sunt întemeiate. Astfel, libertatea conștiinței presupune, în esență, posibilitatea persoanei de a avea și a exprima public concepția sa despre lumea înconjurătoare. Formarea acestei concepții se realizează sub influența a numeroși factori pe parcursul vieții individului, cadru în care sistemul de învățământ are un rol esențial. În acest sens sunt, de altfel, și dispozițiile art.4 din Legea educației naționale nr.1/2011, potrivit cărora **„educația și formarea profesională a copiilor, a tinerilor și a adulților au ca finalitate principală formarea competențelor, înțelese ca ansamblu multifuncțional și transferabil de cunoștințe, deprinderi/abilități și aptitudini, necesare pentru: a) împlinirea și dezvoltarea personală, prin realizarea propriilor obiective în viață, conform intereselor și aspirațiilor fiecăruia și dorinței de a învăța pe tot parcursul vieții; b) integrarea socială și participarea cetățenească activă în societate; c) ocuparea unui loc de muncă și participarea la funcționarea și dezvoltarea unei economii durabile; d) formarea unei concepții de viață, bazate pe valorile umaniste și științifice, pe cultura națională și universală și pe stimularea dialogului intercultural; e) educarea în spiritul demnității, toleranței și respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; f) cultivarea sensibilității față de problematica umană, față de valorile moral-civice și a respectului pentru natură și mediul înconjurător natural, social și cultural.”** Aceste principii, ce pot fi subsumate libertății conștiinței, sunt incompatibile cu impunerea prin lege a unei cunoașteri „trunchiate” a realității ca premisă pentru formarea concepției despre lumea înconjurătoare. Concepția de viață nu poate fi „prescrisă” sau impusă de către stat prin stabilirea ca adevăruri absolute a unor idei și interzicerea, *de plano*, a oricărui demers de cunoaștere a eventualelor alte opinii/teorii existente în privința aceluiași subiect, cu atât mai mult atunci când asemenea opinii/teorii sunt promovate/susținute din punct de vedere științific și legal, marcând evoluții ale societății la un moment dat.

80. Redactarea **art.29 alin.(1) din Constituție relevă conținutul complex al libertății conștiinței**, care cuprinde **„libertatea gândirii”, „libertatea opiniilor”, „libertatea credințelor religioase”**. Acestea **„nu pot fi îngrădite sub nicio formă”, nimeni neputând fi „constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrară convingerilor sale”**. Or, prin textul de lege criticat **este interzisă orice activitate de cunoaștere/exprimare în mediul educațional organizat** a teoriilor/opiniilor vizând identitatea de gen diferite de cea stabilită de către stat. **Aceasta echivalează cu constrângerea, atât a tinerilor, cât și a cadrelor didactice**, de a adopta și exprima – în spațiile destinate învățământului - doar opinia promovată și recunoscută de stat prin lege, potrivit căreia genul este identic cu sexul biologic, **constrângere incompatibilă, de plano, cu libertatea conștiinței**, astfel cum este definită de textul constituțional menționat.

81. Astfel, față de dispozițiile art.29 alin.(2) din Constituție, potrivit cărora statul garantează libertatea conștiinței, și ținând seama de conținutul acestei libertăți, rezultă că, pentru a răspunde exigențelor constituționale, sistemul educațional trebuie să fie deschis pentru idei, valori, opinii și să încurajeze libera exprimare și critică a acestora. În organizarea activităților de învățământ, **statul trebuie să vegheze la respectarea acestor libertăți, asigurând posibilitatea elevilor/studenților de a participa la studierea anumitor discipline, teorii sau opinii, de a cunoaște, gândi, înțelege, analiza un anumit/anumite concepte și teorii și de a se exprima liber asupra lor, indiferent de complexitatea sau poate de caracterul controversat al acestora**. Altfel spus, statul – prin sistemul de învățământ, trebuie să sprijine formarea unei concepții despre lumea înconjurătoare, iar nu să o impună, reprimând orice posibilitate de a afla/discuta informații despre o anumită temă/subiect.

82. Mai mult, așa cum se susține și în sesizarea formulată, **libertatea conștiinței trebuie analizată „în special în relație cu demnitatea umană garantată de art.1 alin.(3) din Legea fundamentală, ce domină ca valoare supremă întregul sistem de valori”** (autorul sesizării

referindu-se în acest sens la considerente cuprinse în Decizia nr.669 din 12 noiembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.59 din 23 ianuarie 2015). Poziția proeminentă a demnității umane în sistemul constituțional de valori este întărită de considerentele care fundamentează decizii prin care Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra unor inițiative de revizuire a Constituției, de exemplu, Decizia nr.465 din 18 iulie 2019, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.645 din 5 august 2019, prin care Curtea a reținut că „**drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor și garanțiile lor nu pot fi considerate un set difuz de elemente fără nicio legătură între ele, ci alcătuiesc un sistem coerent și unitar de valori, întemeiat pe demnitatea umană.** Pe lângă faptul că drepturile și libertățile fundamentale calificate ca atare în Constituție se întemeiază pe demnitatea umană (Decizia nr.1109 din 8 septembrie 2009), aceasta, **fiind o valoare supremă a statului român, nu are numai o valoare proclamativă și nu este golită de conținut normativ, ci, din contră, are valoare normativă și poate fi calificată ca fiind un drept fundamental cu un conținut distinct ce pune în discuție caracterul și condiția umană a individului.** În acest sens, chiar Curtea Constituțională a statuat că desconsiderarea principiilor subiective care caracterizează ființa umană este contrară demnității umane, făcând trimitere, în mod expres, la formula obiect-subiect teoretizată de Tribunalul constituțional federal german în analiza conceptului de demnitate umană (Decizia nr.498 din 17 iulie 2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.650 din 26 iulie 2018, paragraful 52). Prin decizia menționată, Curtea a subliniat faptul că **un anumit cadru normativ nu trebuie să desconsidere persoana și să o plaseze într-un plan secund în raport cu dorința statului** de a ține un dosar electronic de sănătate și/sau de a centraliza diverse date medicale.” (paragraful 47). CEDO a statuat în același sens, anume că însăși esența Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale este respectul pentru demnitatea umană și libertatea umană (Hotărârea din 29 aprilie 2002, pronunțată în Cauza *Pretty împotriva Regatului Unit*, paragraful 65). Orice atingere adusă demnității umane afectează esența Convenției (Hotărârea din 2 iulie 2019, pronunțată în Cauza *R.S. împotriva Ungariei*, paragraful 34) (paragraful 48). Tot astfel, Curtea a observat că și Curtea de Justiție a Uniunii Europene a statuat că ordinea juridică a Uniunii Europene, în mod netăgăduit, se străduiește să asigure respectarea demnității umane ca principiu general de drept (Hotărârea din 14 octombrie 2004, pronunțată în Cauza *C-36/02 Omega Spielhallen-und Automatenaufstellungs-GmbH*, paragraful 34).

83. Or, **o constrângere de natură legală, în sensul interzicerii pentru personalul didactic și pentru elevi și studenți**, în toate spațiile de învățământ, a activităților în vederea „răspândirii” – adică, practic, **a oricărui act de a face cunoscute/ a cunoaște opiniile privitoare la identitatea de gen contrare celei impuse de stat, teorie ce poate veni în contradicție cu opinii, convingeri sau poate chiar cu identitatea de gen pe care o persoană o percepe, este contrară demnității umane.** Aplicând *mutatis mutandis* jurisprudența sa citată, Curtea Constituțională reține că, prin cadrul normativ creat în privința organizării educației, statul nu trebuie să desconsidere persoana, cu toată complexitatea inerentă acestui concept, și să o plaseze într-un plan secund față de eventuala dorință a statului de a impune o anume idee. Altfel spus - cu referire la prezenta cauză - dorința statului, prin autoritățile sale, de a promova la un moment dat o concepție privitoare la noțiunile de „sex” și „gen”, nu trebuie să se transforme într-un act de impunere și de sancționare a demersurilor de cunoaștere/aducere la cunoștință a opiniilor existente cu referire la această temă, adică un act constrângător al libertății conștiinței, ca dimensiune inerentă a demnității umane.

Sușinerile privind încălcarea prevederilor constituționale ale art.16 alin.(1) referitoare la principiul egalității cetățenilor în fața legii, în coroborare cu cele ale art.32 privind asigurarea accesului la învățatură și cu cele ale art.49 privind protecția copiilor și a tinerilor

84. Autorul sesizării consideră că, prin impunerea unei condiții în sensul arătat, legea supusă controlului Curții Constituționale este de natură să determine excluderea din sfera beneficiarilor dreptului la educație a celor care ar dori studierea teoriei/opinii identității de gen altfel decât cum este aceasta circumstanțiată în mod subiectiv de către legiuitor. Condiționarea accesului la educație prin impunerea unor constrângeri în manifestarea unei teorii/opinii expres prevăzute prin lege, atât pentru beneficiari, cât și pentru furnizorii de educație, reprezintă, potrivit autorului sesizării, o ingerință care nu respectă principiul proporționalității între măsurile luate și interesul public ocrotit.

85. Curtea constată că și aceste susțineri sunt întemeiate. Astfel, asigurarea dreptului la învățatură și, din această perspectivă, garantarea sa la nivel constituțional prin dispozițiile art.32 au ca scop educarea copiilor, a tinerilor, a persoanelor pentru a se încadra în societate, **ceea ce implică o cunoaștere a evoluțiilor inerente ale societății și o acceptare/respingere în cunoștință de cauză a teoriilor sau a opiniilor vehiculate la un moment dat.** Ca urmare, învățământul trebuie să fie continuu racordat la aceste evoluții, iar nu să refuze, *de plano*, cunoașterea lor.

86. Problematika identității de gen cu multiplele sale dimensiuni este prezentă de mult timp în peisajul social și juridic – chiar dacă inițiatorii acestei reglementări folosesc o formulă vagă, prin referirea

la „ultimii ani” și fără să arate unde și cum a apărut și s-a dezvoltat „teoria” a cărei interzicere o propun. Evoluțiile legislative și jurisprudențiale din România, ale normelor adoptate la nivelul Consiliului Europei și al UE și ale jurisprudenței dezvoltate de CEDO și CJUE demonstrează că distincția între sex și gen și sfera de cuprindere mult mai largă și mai complexă a acesteia din urmă sunt recunoscute în instrumentele menționate de mai multe decenii. În acest context, interzicerea în mediul educațional organizat a oricărei activități menite cunoașterii acestei problematice apare aproape anacronică, de natură a suprima accesul la informații și, prin aceasta, accesul la educație, vizând un fenomen psiho-social recunoscut deopotrivă în legislație și jurisprudență. Aceasta, cu atât mai mult cu cât interdicția este formulată în termeni generali și cu privire la o noțiune care, prin multitudinea de semnificații de natură juridică, sociologică, psihologică, poate antama o varietate de domenii de studiu și cercetare care devin astfel interzise destinatarilor actului educațional numai pentru că, într-un fel sau altul, se pot interpreta că pun în discuție aspecte ale identității de gen.

87. Potrivit expunerii de motive, intenția inițiatorilor a fost aceea de a interzice „prozelitismul”, adică de a interzice actele de convingere a tinerilor de a îmbrățișa o anumită idee/teorie. Referitor la această redactare a textului de lege, s-ar fi putut, eventual, emite considerații prin prisma condițiilor restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți. Forma finală a legii însă – criticată de autorul sesizării – interzice orice activitate de exprimare/cunoaștere a opiniilor diferite de cea impusă de legiuitor. O astfel de interdicție absolută este incompatibilă deopotrivă cu organizarea învățământului într-un stat democratic și cu protecția copiilor și tinerilor, astfel cum acestea sunt reglementate de art.32 și art.49 din Constituție. Ascunderea/negarea/reprimarea unei opinii nu determină dispariția ei, și nici nu poate „ocroti” individul de efecte pretins nocive pe care statul ar vrea să le prevină în privința educației copiilor și a tinerilor.

88. Prin reglementarea criticată se încalcă, deopotrivă, principiul egalității, invocat de autorul sesizării prin coroborarea cu dispozițiile art.32 din Constituție privind dreptul la învățătură și ale art.49 privind protecția copiilor și a tinerilor. Potrivit jurisprudenței Curții Constituționale, „locul pe care principiul egalității îl ocupă în ansamblul dispozițiilor constituționale îi conferă o importanță particulară”; „principiul egalității caracterizează drepturile și libertățile fundamentale, fiind, în același timp, o garanție a fiecărui drept fundamental în parte”; „egalitatea este într-o strânsă corelare cu ansamblul drepturilor și libertăților fundamentale, astfel încât **analiza suprimării drepturilor și libertăților fundamentale trebuie să aibă drept premisă principiul egalității, principiu care se află la baza drepturilor și libertăților fundamentale**”; „întrucât **principiul egalității ține de esența și funcția demnității umane, rezultă că egalitatea este un element caracterizant și intrinsec al demnității umane.**” (Decizia nr.464 din din 18 iulie 2019, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.646 din 5 august 2019). În lumina principiului egalității astfel definit, în corelație cu dreptul la învățătură și protecția copiilor și a tinerilor, acestora trebuie să li se asigure, fără nicio discriminare, posibilitatea de a cunoaște și studia teorii, idei, concepte în acord cu evoluțiile societății, fără constrângeri de natură a cenzura libertatea lor de gândire și de exprimare. Idealul educațional promovat în România este reprezentat de „dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane”, „formarea personalității autonome”, „asumarea unui sistem de valori care sunt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală” [art.3 alin.(2) din Legea nr.1/2011], iar misiunea asumată de legiuitor în privința învățământului este, între altele, „de formare, prin educație, a infrastructurii mentale a societății românești, în acord cu noile cerințe, derivate din statutul României de țară membră a Uniunii Europene și din funcționarea în contextul globalizării, și de generare sustenabilă a unei resurse umane naționale înalt competitive, capabilă să funcționeze eficient în societatea actuală și viitoare.” [art.2 alin.(2) din Legea nr.1/2011]. Interzicerea accesului la învățătură și impunerea opiniei statului în sensul arătat **nu slujesc asumării conștiente a unui sistem de valori necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală, constituind, totodată, o veritabilă încălcare a egalității de șanse, câtă vreme tinerii din România, cetățeni ai Uniunii Europene, li se interzice în țară să cunoască/exprime opinii/studieze o anumită sferă de probleme și teorii.** Problematika identității de gen este prezentă nu doar în dezbaterile teoretice, ci și în legislații și într-o bogată jurisprudență la nivel european, iar interzicerea informării cu privire la aceasta apare ca o încălcare nejustificată a accesului egal la educație al tinerilor din România.

Sușinerile privind încălcarea prevederilor art.32 alin.(6) din Constituție referitoare la autonomia universitară

89. Se consideră, în esență, că acțiunea Parlamentului, prin adoptarea legii supuse controlului de constituționalitate, reprezintă o ingerință în activitatea de organizare a studiilor universitare și, deopotrivă, o încălcare a autonomiei universitare.

90. Cu privire la aceste sușineri, Curtea observă că Legea fundamentală a consacrat prin art.32 alin.(6) principiul autonomiei universitare, fără să definească însă această noțiune, de unde, văzând și prevederile alin.(5) ale aceluiași articol, în conformitate cu care învățământul de toate gradele

se desfășoară în condițiile legii, **rezultă că legiuitorul constituant a lăsat legiuitorului ordinar libertatea de a stabili elementele autonomiei universitare și condițiile în care aceasta se exercită** (a se vedea Decizia nr.161 din 8 februarie 2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.304 din 3 mai 2011). Prin interzicerea exprimării și a oricărei forme de cunoaștere a unei opinii/teorii este evident exclusă posibilitatea universităților de a aprecia și a decide asupra studiilor vizând egalitatea de gen, indiferent de eventualele evoluții la nivel internațional și european, și a raporturilor de colaborare inerente organizării învățământului universitar. O astfel de interdicție nu poate fi reținută ca limită subsumată dreptului legiuitorului ordinar de a stabili limite ale autonomiei universitare, în sensul textului constituțional de referință, ci, dimpotrivă, ca o încălcare a acestei autonomii. Este la latitudinea, pe de o parte, a universităților, iar, pe de altă parte, a destinatarilor învățământului universitar studierea de concepte și teorii, ținând seama și de specificul fiecărei facultăți, fără îngrădiri de natură ideologică. Din această perspectivă, Curtea reține și criticile raportate la art.32 alin.(6) din Constituție referitor la autonomia universitară, cu toate că soluția legislativă nu vizează, în mod specific, organizarea și desfășurarea învățământului universitar.

Sușinerile privind încălcarea dispozițiilor art.30 alin.(1) și alin.(2) din Constituție referitoare la libertatea de exprimare și la interzicerea cenzurii.

91. Autorul sesizării susține că normele criticate echivalează cu instituirea unei cenzuri a opiniilor/teoriilor în cercetarea teoretică pe tema identității de gen. Acest lucru reprezintă impunerea unui anumit rezultat, a unei cunoașteri deformate în ceea ce privește materia identității de gen, iar, potrivit art.30 alin.(2) din Constituție, cenzura de orice fel este interzisă. Mai mult decât atât, norma criticată, prin modul în care va fi aplicată, va avea ca rezultat interzicerea prin lege a unei teorii academice și va echivala cu prestabilirea rezultatului cercetării științifice în materia respectivă, cu scopul ca acesta să se încadreze în limitele legale stabilite, în contradicție cu normele legii-cadru în materia educației.

92. Cu referire la aceste susțineri, Curtea amintește statuările sale potrivit cărora „libertatea conștiinței implică, inevitabil, și libertatea de exprimare, **care face posibilă exteriorizarea, prin orice mijloace, a gândurilor, a opiniilor, a credințelor religioase sau a creațiilor spirituale de orice fel.**” (Decizia nr.485 din 6 mai 2008, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.431 din 9 iulie 2008). Referitor la conținutul ideilor, opiniilor ce pot fi exprimate la un moment dat, CEDO a statuat, în legătură cu interpretarea art.10 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, că libertatea de exprimare constituie unul dintre fundamentele unei societăți democratice și una dintre condițiile de bază pentru progresul ei și pentru împlinirea fiecărui individ (Hotărârea din 25 octombrie 2018 în Cauza *E.S. împotriva Austriei*). „**Libertatea de exprimare consacrată prin art.10 este valabilă, sub rezerva parag. 2, nu numai pentru «informații» sau «idei» primite favorabil sau considerate ca inofensive ori indiferente, dar și pentru cele care frapează, șochează sau îngrijorează**” (a se vedea, printre altele, Hotărârea din 7 decembrie 1976 pronunțată în Cauza *Handyside împotriva Regatului Unit*, paragraful 49, și Hotărârea din 23 septembrie 1994 pronunțată în Cauza *Jersild împotriva Danemarcei*, paragraful 37).

93. În temeiul art.30 alin.(1) din Constituție, libertatea de exprimare este inviolabilă, însă, „potrivit art.30 alin.(6) și (7) din Constituție, ea **nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine, fiind interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.** Limitele libertății de exprimare concordă întru totul cu noțiunea de libertate, care nu este și nu poate fi înțeleasă ca un drept absolut. Concepțiile juridico-filozofice promovate de societățile democratice admit că libertatea unei persoane se termină acolo unde începe libertatea altei persoane. (...) O limitare identică este, de asemenea, prevăzută în art.10 parag. 2 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, în conformitate cu care «*Exercitarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru (...) protecția reputației sau a drepturilor altora (...)*», precum și în art.19 parag. 3 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, care stabilește că exercițiul libertății de exprimare comportă îndatoriri speciale și responsabilități speciale și că aceasta poate fi supusă anumitor restricții care trebuie să fie expres prevăzute de lege, ținând seama de drepturile sau reputația altora. Fiind o normă cu caracter restrictiv, de natură să circumscrie cadrul în care poate fi exercitată libertatea de exprimare, **enumerarea realizată de art. 30 alin.(6) și (7) este una strictă și limitativă**” (a se vedea, în acest sens, Decizia nr.649 din 24 octombrie 2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.1045 din 10 decembrie 2018, și Decizia nr.629 din 4 noiembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.932 din 21 decembrie 2014).

94. Curtea reține că interzicerea accesului la cunoașterea unei opinii și a exprimării în această privință numai pentru că nu concordă cu cea a statului asupra unei problematici - în speță identitatea de gen - apare din această perspectivă ca o încălcare evidentă a libertății de exprimare într-o societate democratică, neputând fi încadrată în niciuna dintre limitele consacrate de textul constituțional de referință. Or, „întrucât limitele impuse libertății de exprimare sunt ele însele de rang constituțional, stabilirea conținutului acestei libertăți este de strictă interpretare, **nicio altă limită nefiind admisă decât cu încălcarea literei și spiritului art.30 din Constituție.**” (a se vedea Decizia nr.629 din 4 noiembrie 2014, precizată, paragraful 48, și Decizia nr.650 din 25 octombrie 2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.97 din 7 februarie 2019).

95. Curtea observă, totodată, că **o expresie specifică a libertății de exprimare în unitățile de învățământ superior este, potrivit legii, libertatea academică** [art.123 alin.(1) din Legea nr.1/2011]. Aceasta presupune exprimarea liberă a opiniilor academice, fără îngrădiri de natură ideologică, politică sau religioasă. Totodată, libertatea academică presupune obiectivitate în cunoaștere și formare științifică adecvată, universitățile având libertatea de a impune anumite standarde științifice și etice. În instituțiile de învățământ superior **este interzisă periclitarea sub orice formă a dreptului la exprimarea liberă a opiniilor științifice și este asigurată libertatea cercetării în ceea ce privește stabilirea temelor, alegerea metodelor, procedeele și valorificarea rezultatelor, conform legii** [art.123 alin.(5) și (6) din Legea nr.1/2011]. Or, interzicerea liberei exprimări în privința teoriei de gen determină evident și interzicerea oricărei inițiative de cercetare în acest domeniu, norma criticată impunând, independent de orice dezbateri liberă sau cercetare, o educație dogmatică, trunchiată, constrângătoare pentru libera exprimare a cadrelor didactice și a beneficiarilor actului educațional, cu ignorarea dreptului la opinie al acestora.

Sușinerile privind încălcarea dispozițiilor art.1 alin.(4) referitoare la respectarea principiului separației puterilor în stat și a dispozițiilor art.61 alin.(1) teza a doua din Constituție, conform cărora Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării

96. Se arată, în esență, că stabilirea disciplinelor, a domeniilor de studii, atât la nivel preuniversitar, cât și universitar, se circumscrie politicii naționale în domeniul învățământului preuniversitar, respectiv cadrului național al calificărilor, aceste atribuții aparținând exclusiv executivului. Studiile care implică asemenea teorii/opinii reprezintă o parte a curriculumului, care însă nu poate fi impusă și/sau realizată printr-o lege inițiată și adoptată de Parlament, ci reprezintă exercitarea unei competențe legale a executivului în materia politicii de învățământ, ce se poate realiza doar printr-un act care emană de la nivelul executivului, respectiv prin ordin al ministrului educației și cercetării sau prin hotărâre a Guvernului, după caz. Parlamentul, acționând în acest fel și arogându-și competența de inițiere și adoptare a demersului legislativ, în condițiile, domeniul și cu finalitatea menționată, a acționat *ultra vires*, intrând în aria de competență a autorității executive, singura cu atribuții în domeniul sus-menționat, ceea ce contravine dispozițiilor constituționale menționate.

97. Aceste critici nu pot fi reținute, întrucât textul nu se referă la curriculum sau discipline de învățământ, ci stabilește un veritabil principiu de organizare și desfășurare a învățământului în România, astfel că nu se poate susține o lipsă a competenței Parlamentului, ca unică autoritate legiuitoare a țării. Desigur însă că, în virtutea principiilor constituționale care fundamentează statul de drept, **în activitatea de legiferare Parlamentul este deopotrivă supus Constituției și legii, legiferarea trebuind să se realizeze în deplină concordanță cu prevederile Legii fundamentale, atât sub aspectul exigențelor procedurale, cât și al conținutului normativ al reglementărilor.**

Sușinerile privind încălcarea dispozițiilor art.1 alin.(3) și alin.(5) din Constituție referitoare la statul de drept și la respectarea Constituției și a legilor, precum și ale art.20 alin.(2) privind prioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor fundamentale ale omului

98. Se susține, în esență, că actul normativ nu respectă cerințele legale privind integrarea sa în ansamblul legislației și corelarea cu tratatele internaționale la care România este parte, conține dispoziții neconcordante cu reglementările art.6 și art.14 din Convenția de la Istanbul și contravine și soluției instituite de legiuitorul constituant la art.20 alin.(2) din Legea fundamentală. Cu privire la existența unor soluții legislative contradictorii, Curtea Constituțională a reținut, prin Decizia nr.1 din 10 ianuarie 2014, că încalcă principiul securității juridice, principiu ce constituie o dimensiune fundamentală a statului de drept, astfel cum este consacrat în mod expres prin dispozițiile art.1 alin.(3) din Legea fundamentală.Ținând seama și de jurisprudența instanței constituționale în materie, obligatorie potrivit art.147 alin.(4) din Constituție, se apreciază că legea criticată este contrară dispozițiilor art.1 alin.(3) și alin.(5) din Constituție referitoare la statul de drept și la respectarea Constituției și a legilor.

99. Curtea constată că aceste critici sunt întemeiate. Așa cum rezultă din partea introductivă a considerentelor, legislația României interzice discriminarea pe criterii de orientare sexuală, cuprinde soluții legislative pentru situații vizând schimbarea de sex, distincția între noțiunile de „sex” și „gen”,

așadar, dispoziții clare și în concordanță cu obligațiile asumate de România ca parte semnatară a unor tratate internaționale referitoare la domeniul materiei „identității de gen”. Tot astfel, sistemul normativ intern este racordat, prin intermediul art.20 din Constituție, cadrului normativ internațional în materia drepturilor omului și interpretării evolutive date de instanțe internaționale precum CEDO, consacrand prioritatea celor mai înalte standarde privind drepturile fundamentale. Prin intermediul art.148 din Constituție, normele europene obligatorii au prioritate în situația în care sunt contrare celor interne. În acest context, **interzicerea prin lege a exprimării și cunoașterii în unitățile de învățământ a problematicii identității de gen altfel decât ca identitate între gen și sexul biologic echivalează cu promovarea unor soluții normative ce se exclud reciproc, fiind de natură să creeze un cadru normativ confuz și contradictoriu, contrar cerințelor de calitate a legii impuse de art.1 alin.(3) și (5) din Constituție.**

100. Stabilirea unor soluții juridice diferite pentru aceeași situație normativă reprezintă o contradicție de concepție a legiuitorului, care nu poate fi acceptată întrucât generează o lipsă de coerență, claritate și previzibilitate a normei legale, punând destinatarii legii în imposibilitatea de a-și adapta conduita. S-ar deduce, din coroborarea normelor incidente în materie, că un elev/student/cadru didactic/o persoană trebuie să respecte întocmai legislația care promovează identitatea de gen distinct de sexul ca dat biologic și să nu săvârșească vreun act de discriminare pentru că este posibil de sancționat, dar, în același timp, în spațiile de învățământ să susțină contrariul acestei legislații pentru că – din nou - este posibil de a fi sancționat, de această dată însă pentru că nu este de acord cu stereotipiile de gen, adică nu este de acord cu discriminarea în sens larg. Obligația de a respecta legea impusă de art.1 alin.(5) din Constituție capătă astfel un caracter derizoriu, persoana fiind în imposibilitatea obiectivă de a-l respecta. Aceasta în condițiile în care, potrivit altor reglementări în vigoare, statul nu discriminează persoanele cu altă orientare sexuală, recunoaște administrativ schimbarea de sex, distinge între sex și gen și respectă obligațiile impuse de CEDO în materia egalității și nediscriminării cu multitudinea sa de fațete. O asemenea soluție normativă apare contrară logicii juridice și lipsită de orice motivare rezonabilă.

101. Pentru considerentele arătate, în temeiul art.146 lit.a) și al art.147 alin.(4) din Constituție, precum și al art.11 alin.(1) lit.A.a), al art.15 alin.(1) și al art.18 alin.(2) din Legea nr.47/1992, cu majoritate de voturi,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

În numele legii

DECIDE:

Admite sesizarea de neconstituționalitate formulată de Președintele României și constată că dispozițiile art.7 alin.(1) lit.e), introduse prin articolul unic al Legii pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011, sunt neconstituționale.

Definitivă și general obligatorie.

Decizia se comunică Președintelui României, președinților celor două Camere ale Parlamentului și Guvernului și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Pronunțată în ședința din data de 16 decembrie 2020.

OPINIE SEPARATĂ

1. În dezacord cu soluția adoptată - cu majoritate de voturi - prin Decizia nr.907 din 16 decembrie 2020, considerăm că obiecția de neconstituționalitate trebuia respinsă ca neîntemeiată și constatată constituționalitatea articolului unic din Legea pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011.

2. Articolul unic al legii criticate a modificat art.7 din Legea nr.1/2011 în sensul extinderii sferei activităților prohibite în spațiile destinate educației și formării profesionale.

3. Ca o primă observație, se reține că fraza introductivă a noii redactări a art.7 stabilește spațiile în care se aplică interdicția antereferită, și anume cele *destinate educației și formării profesionale*. Cu alte cuvinte, legea precizează în mod clar că interdicțiile prevăzute la lit.a)-f) se aplică numai în unitățile/ instituțiile/ spațiile în care se desfășoară educația timpurie, învățământul preuniversitar, învățământul superior, educația și formarea profesională continuă a adulților. Astfel, completarea prin legea criticată a frazei introductive cu sintagma „*inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară*” nu reprezintă în sine decât un aspect precizator, din moment ce activitățile extrașcolare constituie parte integrantă a activităților prin care se realizează educația și formarea profesională. De altfel, activitățile extrașcolare se realizează în cadrul unităților de învățământ preuniversitar, în cluburi, în palate ale copiilor, în tabere școlare, în baze sportive, turistice și de agrement sau în alte unități

acreditate în acest sens [a se vedea art.81 alin.(2) din Legea nr.1/2011]. Rezultă că sintagma „*toate spațiile destinate educației și formării profesionale*”, cuprinsă în forma în vigoare a legii, este noțiunea gen, cuprinzând atât educația școlară, cât și cea extrașcolară, astfel că limitările reglementate în art.7 se circumscriu numai unităților/ instituțiilor/ spațiilor în care se realizează activitatea educațională/ formare profesională.

4. O a doua observație care se impune este aceea că forma în vigoare a art.7 din Legea nr.1/2011 reglementează *patru interdicții de desfășurare a unor activități în spațiile destinate educației și formării profesionale*. Aceste interdicții au menirea de a nu perturba activitatea educațională de toate nivelurile, protejând, pe de o parte, buna dezvoltare fizică, psihică și morală a copiilor/ tinerilor și, pe de altă parte, dezvoltarea gândirii și intelectului acestora, liber de orice influențe ideologice.

5. Primele două interdicții se referă la activitățile care încalcă normele de moralitate și la cele care pot pune în pericol sănătatea și integritatea fizică sau psihică a copiilor și a tinerilor, respectiv a personalului didactic, didactic auxiliar și nedidactic. Acestea reprezintă o expresie a obligației pozitive a statului de a reglementa un cadru adecvat în sistemul de învățământ care să asigure suficiente garanții pentru protejarea sănătății fizice, psihice și morale a copiilor și tinerilor, obligație care derivă din art.22 și art.26 alin.(2) din Constituție.

6. Celelalte două interdicții existente în cuprinsul art.7 din Legea nr.1/2011 se referă la activitățile de natură politică și prozelitismul religios. Acestea aduc în discuție principiul neutralității statului în relația dintre sistemul public de educație și politică ori religie. Acest principiu rezultă chiar din art.1 alin.(3) din Constituție, care reglementează libera dezvoltare a personalității umane, și își găsește aplicarea nemijlocită în art.29 și art.32 din Constituție, fiind un corolar intrinsec al libertății de conștiință și al dreptului la învățătură. El previne influențarea ideologică de orice natură a gândirii copiilor/ tinerilor în cadrul procesului educațional, asigurând un just echilibru între interesele și drepturile aflate în concurs: interesul statului în asigurarea unui proces educațional de calitate, dreptul copilului/ tinerilor la învățătură și la un regim special de protecție și de asistență în realizarea drepturilor lor [art.32 și art.49 din Constituție] și dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor [art.48 alin.(1) din Constituție]. Astfel, pe de o parte, statul nu poate în cadrul procesului educațional să depună eforturi/ să constrângă persoana să adere la o ideologie politică sau religioasă. Pe de altă parte, în cazul în care în fapt se răspândesc și se realizează o părtinire în spațiul educațional a unor curente de opinie/ ideologii, statul nu poate rămâne pasiv, întrucât ar gira direct/ indirect astfel de teorii/ ideologii/ curente, ceea ce ar afecta neutralitatea sa ideologică în domeniul educației. În consecință, în considerarea acestui principiu, statul nu poate să se manifeste activ prin promovarea diverselor ideologii în sensul convingerii copiilor/ tinerilor de justetea acestora. De aceea, reglementările legale adoptate trebuie să urmărească în mod permanent asigurarea unui just echilibru între interesul statului [act educațional de calitate] și drepturile copiilor/ tinerilor/ părinților, care, la rândul lor, au drepturi concurente și complementare în realizarea procesului instructiv-educativ.

7. Reglementarea criticată adaugă acestei liste încă două asemenea interdicții, iar cea care interesează cauza de față este interdicția referitoare la desfășurarea de activități în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași. Apreciem că, prin adoptarea acestei reglementări, legiuitorul s-a plasat în marja sa de apreciere pentru a salvagarda echilibrul dintre interesele și drepturile aflate în concurs având în vedere de riscul pe care îl implică teoriile/ opiniile care neagă sexul biologic cu privire la formarea personalității și intelectului copiilor/ tinerilor. Această atitudine activă prezervă neutralitatea ideologică a statului, ferind sistemul educațional de diverse influențe ale teoriei menționate.

8. Aceste teorii/ opinii nu țin de sfera cunoașterii propriu-zise și nu sunt validate de cunoașterea convențională sau academică, ci reprezintă curente ideologice controversate, dar cu impact social deosebit și cu un potențial foarte mare de realizare a unor mutații asupra mentalului/ sistemului de valori al copiilor/ tinerilor. Ele acționează cu o forță de persuasiune variată în timp și în intensitate și înlocuiesc ideea de realitate biologică cu o ficțiune socială, extinzând, în mod discutabil, sfera liberului arbitru al individului într-un domeniu în care determinismul nu poate fi negat. Implementarea unor astfel de teorii în mediul educațional prin discuții referitoare la găsirea/ descoperirea identității, stabilirea unor modele de relaționare (pattern-uri), asumarea chiar ludică a unor roluri de gen, valorizarea unei atitudini necritice/ amalgamate a ideii de „a fi diferit” sunt tot atâtea mecanisme informale de promovare a conceptului ideologic antemenționat.

9. Prin reglementarea interdicției criticate, legiuitorul a apreciat că teoriile/ opiniile care valorifică ideea de gen în componenta sa care diminuează până la negare identitatea de sex, adică identitatea biologică naturală, transformând-o într-o construcție exclusiv socială, au un vădit caracter programatic și ideologic. Acestea ridică o serie de probleme bioetice, cu implicații juridice, care sunt într-o plină dezbateră europeană/ globală. Argumentele pro și contra aduse în legătură cu această

ideologie ce implică un construct social în dauna celui biologic suscită multe pasiuni, drept care legiuitorul a apreciat în mod corect, legitim și justificat ca statul să nu ia o poziție activă în răspândirea unor asemenea teorii/ opinii cu un puternic impact psihologic și ideologic. Dacă acceptăm că în spațiul educațional pot fi răspândite asemenea teorii înseamnă *ab initio* că statul a achiesat la acestea, confirmând justetea tezelor propovăduite. Or, statul în asemenea situații incerte trebuie să își mențină neutralitatea ideologică și să nu se lase influențat de concepții ideologice, pe care la rândul său să le propage mai departe într-un spațiu educațional, al cunoașterii, al ideilor. În aceste cazuri, statul are o obligație de rezervă mai ales că în discuție, în cvasimajoritatea cazurilor, destinatarii vizați sunt copiii/ tinerii, cu alte cuvinte, persoane care se află în plin proces de formare a personalității lor. Acțiunea unor asemenea teorii/ concepții în spațiul școlar asupra mentalului copiilor/ tinerilor este dăunătoare pentru că ele reușesc să realizeze un întreg proces de transformare a acestuia, pornind de la percepție și sensibilizare, ajungând până la aprofundare, acceptare și preluare a modelului comportamental propovăduit (*forma mentis*). *Rezultă că statul are obligația de a asigura neutralitatea serviciului public al educației, obligație ce derivă din principiul neutralității sale ideologice, prin protejarea copiilor/ tinerilor de asemenea influențe.*

10. Asigurarea neutralității ideologice a actului educațional nu înseamnă indiferență față de valorile fundamentale, chiar naturale, ci dimpotrivă orice act normativ reprezintă o opțiune de valoare și are în conținutul său o substanță și o consistență valorică.

11. Civilizația unui popor, concept care înglobează cultura și tradițiile sale, implică și produce valori fundamentale care sunt consacrate, exprimate, promovate și protejate prin politicile publice ale statului și, implicit, prin acte normative emise de autoritățile publice competente. Demnitatea omului, libera dezvoltare a personalității umane, ca valori supreme consacrate în art.1 alin.(3) din Constituție, au la rândul lor o serie de alte elemente explicit și implicit/ direct sau indirect protejate de Constituție. Avem în vedere protecția constituțională acordată vieții și integrității fizice sau psihice a persoanei, libertății de gândire sau a celei de exprimare. Mai mult, Constituția cuprinde dispoziții care protejează copiii, tinerii și familia. Prin urmare, neutralitatea ideologică în plan educațional implică promovarea valorilor fundamentale înscrise în Constituție și abținerea de la legitimizarea – printr-o atitudine activă/ intensă/ efectivă/ asiduă - a unor concepții, pe de o parte, discutabile, chiar distonante cu valorile antereferte, iar, pe de altă parte, nevalidate, fiind în dezbaterea contradictorie a publicului.

12. Cunoașterea validată științific cuprinde cunoștințele, valorile, formele și ideile recunoscute și sancționate instituțional ca universale valabile. Acest tip de cunoaștere este cel care face obiectul procesului instructiv-educativ. În aceste condiții, este axiomatic că integrarea socială a copiilor și tinerilor realizată în spațiul educațional se raportează la un anumit set de valori generale și universale prin natura lor, expresie a principiilor constituționale existente, grefată pe o realitate obiectivă de necontestat, astfel că încercarea statului de a modifica în spațiul educațional însăși reperul în funcție de care este realizată interacțiunea socială nu ar face altceva decât să schimbe o paradigmă obiectivă/ biologică/ certă într-una subiectivă/ socială/ incertă/ aleatorie. Or, ființa umană, în condițiile dezvoltării și emancipării sale, și-a păstrat identitatea în pofida tuturor schimbărilor și variabilelor de mediu, tocmai datorită unei educații adecvate asigurate și garantate de stat.

13. Chiar dacă realitățile sociale nu reflectă realitatea biologică/ naturală, ele trebuie recunoscute și acceptate ca atare, însă, nu pot fi valorizate și justificate prin teorii și ideologii construite în jurul lor, pentru că în acest fel se pune la îndoială însăși esența unei realități obiective, care nu poate fi distorsionată pe calea unor experimente de ordin social. Așadar, combaterea/ infirmarea unor realități naturale prin ideologii de natură socială este inacceptabilă. Transpus la nivel constituțional, această teză nu permite relativizarea unor termeni folosiți chiar de legiuitorul constituant [criteriul de nediscriminare bazat pe sexul persoanei - art.4 alin.(2) sau principiile referitoare la egalitatea dintre bărbat și femeie - art.16 alin.(3) sau art.41 alin.(2) și (4)], altminteri ar însemna că ar trebui să acceptăm că întreaga Constituție operează cu termeni confuzi, iar noțiuni care ar trebui să exprime ideea de imanență și constanță ar fi în permanență re-interpretate în funcție de diverse orientări și curente sociale mai mult sau mai puțin subiective/ tranzitorii/ vremelnice.

14. De aceea, statul are obligația de a nu se atinge de realitatea obiectivă/ biologică, lăsând-o să se manifeste liber și firesc. Educația nu reprezintă un mijloc pus la îndemâna unei activități de propagandă, ci implică un întreg proces prin care sunt transmise și însușite valori și cunoștințe formative. Rolul său în societate este unul deosebit, întrucât creează cadrul necesar progresului și creșterii nivelului de cunoaștere într-un mediu cultural bine structurat și orientat spre înțelegerea și stăpânirea proceselor și fenomenelor unei societăți în plină expansiune.

15. Învățarea și educația conduc la dezvoltarea unor modele comportamentale, care modelează personalitatea copiilor/ tinerilor, iar așteptarea legitimă a părinților/ tinerilor/ copiilor este aceea ca statul să identifice un parametru curricular optim pentru promovarea unui învățământ bazat pe valorile sale fundamentale pentru a asigura libera dezvoltare a personalității copiilor/ tinerilor. Astfel, statul trebuie

să fie preocupat să asigure toate condițiile necesare pentru „*promovarea unui învățământ orientat pe valori, creativitate, capacități cognitive, capacități volitive și capacități acționale, cunoștințe fundamentale și cunoștințe, competențe și abilități de utilitate directă, în profesie și în societate*” [art.2 alin.(1) din Legea nr.1/2011]. De asemenea, art.2 alin.(3) din Legea nr.1/2011 prevede că „*idealul educațional al școlii românești constă în dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane, în formarea personalității autonome și în asumarea unui sistem de valori care sunt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial, pentru participarea cetățenească activă în societate, pentru incluziune socială și pentru angajare pe piața muncii*”. Toate acestea converg către o educație în respectul valorilor constituționale a copiilor și tinerilor, fără derapaje ideologice, în care învățarea și educarea au ca scop formarea inteligenței logice, tehnologice și axiologice (capacitatea omului de a se conduce pe sine, de a fi o ființă autonomă).

16. Relația tripartită care se stabilește între stat, părinți și copii/ tineri în procesul educativ nu poate fi tranșată în termeni absoluți în favoarea unora dintre acestea, ci aduce în discuție existența unui just echilibru între interesele, respectiv drepturile acestora. Astfel, art.32 din Constituție recunoaște dreptul la învățătură ca drept fundamental, art.48 alin.(1) prevede dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor, iar art.49 stabilește că atât copiii, cât și tinerii se bucură de un regim special de protecție în realizarea drepturilor lor. Sistemul educațional valorizează drepturile enunțate în spiritul deplinei toleranțe, a respectului reciproc și a respingerii oricărei forme de discriminare și promovează valorile fundamentale care stau la baza societății.

17. Rezultă că intervenția statului în procesul educativ trebuie să dea substanță tuturor celor trei texte constituționale antereferte, ceea ce impune stabilirea nivelurilor și formelor de învățământ, a curriculumului național, precum și a principiilor activității educaționale, crearea infrastructurii necesare/ reglementarea în condițiile unei exigențe de reținere față de promovarea oricăror forme de prozelitism doctrinar/ ideologic/ religios. Neutralitatea ideologică a statului în domeniul educației are în vedere faptul că în discuție este o categorie de persoane prin definiție vulnerabilă, aceasta fiind în plin proces de formare și dezvoltare intelectuală/ emoțională, iar o atitudine contrară ar afecta în mod ireversibil libera dezvoltare a personalității copiilor/ tinerilor. Atunci când obligația de abținere este afectată prin diverse forme de comunicare a informațiilor, chiar pe căi informale, neinstituționalizate, dar care sunt intrinsec legat de spațiul educațional, statul trebuie să intervină pentru a menține neutralitatea ideologică a actului educațional, cu alte cuvinte, trebuie să apere/ protejeze această neutralitate atunci când ea este afectată, indiferent în ce formă. În acest sens statul este obligat să intervină chiar cu cea mai energică măsură, reprezentată de reglementarea juridică, asigurând, astfel, un just echilibru între drepturile și obligațiile constituționale a celor implicați în acest proces de interes public, respectiv procesul instructiv-educativ.

18. Decizia reglementării prin lege a unei asemenea interdicții, precum și momentul instituirii ei sunt aspecte de strictă oportunitate legislativă. Nu se poate afirma că odată cu reglementarea ei statul își încalcă neutralitatea militând împotriva constructului social de gen, din contră, printr-o măsură legislativă de acest fel își afirmă/ menține/ prezervă neutralitatea ideologică. Astfel cum am arătat, legiuitorul este cel care alege momentul în care trebuie să intervină având în vedere amploarea și propagarea ideii de gen social în rândul copiilor/ tinerilor. Cu alte cuvinte, legiuitorul, observând cu îngrijorare tendințele existente în spațiul educațional de răspândire în orice formă a teoriei genului social, a dorit să se delimiteze de acest fenomen, interzicând activitatea de răspândire asociată acestuia. Faptul că prin interzicerea unor asemenea activități sunt protejate valorile fundamentale care stau la baza civilizației poporului nu înseamnă decât că statul își acceptă și își promovează setul de valori care stau la baza existenței sale și permite mișcarea liberă a acestor valori în spațiul educațional, fără riscul de a fi alterate.

19. Subliniem faptul că orice reglementare legislativă este adoptată într-un anumit context social, astfel că nu se poate susține că interdicția trebuia reglementată doar dacă, în prealabil, ar fi existat o normă permisivă pentru că o interdicție poate interveni independent de o activitate legislativă anterioară, tocmai pentru a tempera/ elimina un fenomen, o situație de fapt.

20. Invocarea libertății de exprimare pentru a justifica propagarea cu acordul și sprijinul statului a unor curente de opinie controversate și nevalidate în spațiul educațional public, nu poate fi acceptată. Exercițarea libertăților inerente persoanei, fie ele și fundamentale, în mod absolut, fără limitări și restricții încalcă însăși limitele intrinseci ale acestor libertăți, având drept consecință deformarea realității obiective, și ordinea existentă în orice domeniu de activitate, iar exercitarea în termeni absoluți a acestor libertăți ar putea avea drept consecințe situații anarhice care împiedică exercitarea drepturilor concurente ale celorlalte subiecte de drept cărora în mod rațional și proporțional trebuie să li se recunoască și garanteze aceleași drepturi fundamentale în scopul dezvoltării personalității lor într-o societate democratică. De aceea există o ordine juridică, iar rolul acesteia este aceea de a limita libertățile unora în raport cu libertățile celorlalți, garantându-le, astfel, exercitarea lor eficientă. Atât

drepturile, cât și libertățile sunt supuse reglementărilor juridice, ele nu pot fi exercitate *ad libitum*, ci într-un cadru organizat, coerent și reglementat juridic. Interdicțiile de natură juridică nu reprezintă conceptual nicio limitare a libertății pentru că libertatea poate exista numai într-o ordine de drept stabilită de stat. De altfel, în jurisprudența sa, Curtea a statuat că exercițiul unui drept nu poate fi absolutizat, prin eliminarea oricăror îngrădiri, inerente în considerarea existenței altor drepturi aparținând altor titulari, cărora autoritatea statală este ținută, în egală măsură, să le acorde ocrotire. Altfel spus, libertatea - cu semnificația îndeobște conferită, de cadru juridic în ale cărui limite valorificarea dreptului este legitimă - încetează acolo unde începe libertatea altor subiecte de drept (Decizia nr.587 din 8 noiembrie 2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.1159 din 21 decembrie 2005).

21.Or, textul criticat a reglementat exact acest aspect, și anume încadrarea libertății de acțiune a persoanei într-o anumită ordine juridică în scopul protejării drepturilor celorlalte subiecte de drept. Astfel, indiferent de acceptanța socială a teoriei/ opiniei mai sus amintite, legiuitorul a limitat răspândirea acesteia, mai exact luarea unei poziții active în susținerea acesteia [*„sunt interzise activitățile în vederea răspândirii”*], ceea ce nu exclude, ci chiar presupune, educația în spiritul toleranței, a respectului reciproc, a nediscriminării, a egalității de șanse între bărbați și femei, precum și a respectării libertății de exprimare, a libertății gândirii, a drepturilor copiilor/ tinerilor, dar și a părinților, care au o sarcină primordială în educația copiilor.

22.Textul criticat nu interzice însă studiul acestui fenomen într-un cadru reglementat, ci doar răspândirea/ propagarea ei. Acțiunea de răspândire nu înseamnă studiul unui fenomen, nu are legătură cu cunoașterea, ci exprimă o luare a unei poziții active cu scop persuasiv/ de a inocula o anumită concepție, ceea ce tradus în contextul dat înseamnă că legea interzice, în principal, atât propagarea teoriei, cât și convingerea copiilor/ tinerilor în sensul justeții acesteia. Așadar, textul criticat are o ipoteză normativă foarte clar conturată și are în vedere acele teorii/ opinii care afectează profund libera dezvoltare a personalității copilului/ tânărului, a demnității și libertății acestora de alegere în deplină cunoștință de cauză. Problemele sensibile atinse de aceste teorii țin de intimitatea fiecărei persoane, astfel că „valorile” exprimate de acestea nu se justifică a fi introduse în programele școlare în sensul de a înlocui sau completa setul de valori fundamentale ce stă la baza civilizației noastre.

23.În final, menționăm că reglementarea criticată nu pune în discuție obligațiile statului român derivate din Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, adoptată la Istanbul la 11 mai 2011, ratificată prin Legea nr.30/2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.224 din 25 martie 2016, această convenție nestabilind nicio obligație în privința statelor semnatare de a *răspândi/ promova* în spațiul educațional teoria sau opinia că „genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași”; în schimb, Convenția prevede că *„Părțile vor face, acolo unde este cazul, demersurile necesare pentru a include material didactic pe probleme cum ar fi egalitatea între femei și bărbați, rolurile de gen ne-stereotipe, respectul reciproc, rezolvarea non-violentă a conflictelor în relațiile interpersonale, violența de gen împotriva femeilor și dreptul la integritate personală, adaptate capacității în evoluție a elevilor, în curriculumul formal și la toate nivelele de educație”*, ceea ce este o cu totul și cu totul altă problemă față de cea ridicată în cauza de față.

24.Având în vedere cele expuse, apreciem că obiecția de neconstituționalitate formulată este neîntemeiată, iar dispozițiile articolului unic din Legea pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011 sunt constituționale.

Judecător,
Marian ENACHE

Judecător,
conf.univ.dr. **VARGA Attila**